

Міністерство освіти і науки України

Луцький національний технічний університет

(повне найменування закладу вищої освіти)

Факультет бізнесу та права

(повне найменування факультету)

Кафедра обліку і аудиту

(повне найменування кафедри)

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ЗА СТУПЕНЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ «МАГІСТР»**

**ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ
ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ
АВТОТРАНСПОРТНИХ ПІДПРИЄМСТВ**

спеціальність 071 Облік і оподаткування

(шифр і назва спеціальності)

освітня програма «Облік і оподаткування»

(назва освітньої програми)

Виконав: здобувач вищої освіти
групи ОПмз-21

Онуфрійчук Діана Сергіївна

(підпис)

Керівник:

к.е.н., доцент

Зеленко Сергій Володимирович

(підпис)

Кваліфікаційну роботу

допущено до захисту

«__» _____ 2024 р.

к.е.н., доцент

Гарант освітньої програми:

Жураковська Ірина Володимирівна

(підпис)

Луцьк – 2024 року

ЛУЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет бізнесу та права

Кафедра обліку і аудиту

Ступінь вищої освіти: магістр

Галузь знань: 07 Управління та адміністрування

Спеціальність: 071 Облік і оподаткування

Освітня програма: ОП «Облік і оподаткування»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ к.е.н., доцент Оксана НУЖНА

«__» _____ 2024 року

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧУ ВИЩОЇ ОСВІТИ ОНУФРІЙЧУК Діані Сергіївні

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема кваліфікаційної роботи Організація обліку та контролю дебіторської заборгованості автотранспортних підприємств

Керівник роботи: Зеленко Сергій Володимирович к.е.н., доцент

затвержені наказом закладу вищої освіти від «30» грудня 2023 року № 470/01-02

2. Строк подання здобувачем вищої освіти кваліфікаційної роботи 06 грудня 2024 року

3. Вихідні дані до роботи. Нормативно-правові акти з регулювання питань обліку, оподаткування та контролю за темою дослідження, наукова література, посібники, статистичні довідники, первинні і зведені бухгалтерські документи, фінансова і статистична звітність за 2021-2023 роки.

4. Зміст пояснювальної записки (перелік питань, що потрібно розробити):

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ

1.1. Економічна суть дебіторської заборгованості як об'єкта організації обліку та контролю

1.2. Нормативне забезпечення організації обліку та контролю дебіторської заборгованості

1.3. Проблеми організації обліку та контролю дебіторської заборгованості

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ АВТОТРАНСПОРТНИХ ПІДПРИЄМСТВ

2.1. Статистична оцінка діяльності автотранспортних підприємств

2.2. Практика організації обліку дебіторської заборгованості автотранспортних підприємств

2.3. Організація контролю за розрахунками з дебіторами автотранспортних підприємств

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ АВТОТРАНСПОРТНИХ ПІДПРИЄМСТВ

ВИСНОВКИ

5. Перелік графічного матеріалу:

1. Систематизація класифікаційних підходів до дебіторської заборгованості як об'єкта організації обліку та контролю
2. Порівняльна характеристика міжнародних та національних стандартів обліку дебіторської заборгованості
3. Систематизація проблеми організації обліку та контролю дебіторської заборгованості в наукових дослідженнях
4. Динаміка показників розвитку діяльності підприємств-перевізників вантажів
5. Динаміка питомої ваги дебіторської заборгованості в активах підприємств
6. Актуальність організаційно складової діючого Наказу «Про організацію бухгалтерського обліку та облікову політику підприємства»
7. Актуальність методичної складової Наказу «Про організацію бухгалтерського обліку та облікову політику підприємства»
8. Розкриття інформації про особливості організації контролю на підприємстві
9. Графік документообороту первинних документів для обліку автотранспортних послуг
10. Вдосконалення організації обліку та контролю дебіторської заборгованості для автотранспортних підприємств

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис	
		завдання видав	завдання прийняв
Розділ 1	Зеленко С.В., доцент		
Розділ 2	Зеленко С.В., доцент		
Розділ 3	Зеленко С.В., доцент		
Нормоконтроль	Писаренко Т.М., доцент		
Консультант з ЕОМ	Талах Т.А., доцент		

7. Дата видачі завдання 19 вересня 2023 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи магістра	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Обґрунтування теми	до 19.09.2023 р.	
2	Огляд літератури із досліджуваної проблеми	до 21.12.2023 р.	
3	Розділ 1	до 05.03.2024 р.	
4	Розділ 2	до 27.06.2024 р.	
5	Розділ 3	до 01.11.2024 р.	
6	Висновки	до 12.11.2024 р.	
7	Формування переліку джерел посилання	до 15.11.2024 р.	
8	Формування додатків	до 19.11.2024 р.	
9	Оформлення ілюстративного матеріалу	до 22.11.2024 р.	
10	Нормоконтроль	до 26.11.2024 р.	
11	Інструментальна перевірка на академічний плагіат	до 04.12.2024 р.	
12	Представлення кваліфікаційної роботи до захисту	до 06.12.2024 р.	

Здобувач вищої освіти

_____ (підпис)

(Онуфрійчук Д.С.)

_____ (прізвище, ініціали)

Керівник кваліфікаційної роботи

_____ (підпис)

(Зеленко С.В.)

_____ (прізвище, ініціали)

АНОТАЦІЯ

Онуфрійчук Д.С. Організація обліку та контролю дебіторської заборгованості автотранспортних підприємств. Рукопис.

Кваліфікаційна робота магістра ОП «Облік і оподаткування» спеціальності 071 Облік і оподаткування. Луцький національний технічний університет. Луцьк, 2024. 75 с.

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, переліку джерел посилання, додатків.

У першому розділі досліджено сутність дебіторської заборгованості як об'єкта організації обліку та контролю, нормативно-правове забезпечення та наукові проблеми організації обліку та контролю дебіторської заборгованості автотранспортних підприємств.

У другому розділі висвітлено практичні проблеми організації обліку та контролю дебіторської заборгованості автотранспортних підприємств, здійснено статистичну оцінку галузі за період 2014-2023 рр.

У третьому розділі визначено напрями вдосконалення документального забезпечення обліку та контролю, систематизації облікових даних та сформовано графік документообороту для автотранспортних підприємств.

Основний зміст роботи викладено на 56 сторінках. Робота містить 16 таблиць, 11 рисунків, перелік джерел посилання із 48 найменувань та 1 додаток.

Результати розробок можуть бути застосовані в практичній діяльності автотранспортних підприємств.

Ключові слова: дебітор, дебіторська заборгованість, автотранспортні підприємства, організація обліку, організація контролю, вдосконалення обліку.

ANNOTATION

Onufriychuk D.S. Organization of accounting and control of receivables of motor transport enterprises. Manuscript.

Master's qualification work of EP «Accounting and Taxation» specialty 071 Accounting and Taxation. Lutsk National Technical University. Lutsk, 2024. 75 p.

Qualification work consists of an introduction, three sections, conclusions, a list of references, appendices.

The first section examines the essence of receivables as an object of accounting and control, regulatory and legal support and scientific problems of organizing accounting and control of receivables of motor transport enterprises.

The second section highlights practical problems of organizing accounting and control of receivables of motor transport enterprises, and a statistical assessment of the industry for the period 2014-2023.

The third section identifies areas for improving documentary support for accounting and control, systematization of accounting data, and a document flow chart for motor transport enterprises is formed.

The main content of the work is set out on 56 pages. The work contains 16 tables, 11 figures, a list of reference sources with 48 names and 1 appendix.

The results of the developments can be applied in the practical activities of transports enterprises.

Keywords: debtor, receivables, transports enterprises, accounting organization, control organization, accounting improvement.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

НП(с)БО	-	Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку
ПДВ	-	Податок на додану вартість
ПКУ	-	Податковий кодекс України
МСФЗ	-	Міжнародні стандарти фінансової звітності
ЄС	-	Європейський Союз
ЗУ	-	Закон України
ТТН	-	Товарно-транспортна накладна
ТЗ	-	Транспортні засоби

ЗМІСТ

ВСТУП	8
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ	12
1.1. Економічна суть дебіторської заборгованості як об'єкта організації обліку та контролю	12
1.2. Нормативне забезпечення організації обліку та контролю дебіторської заборгованості	19
1.3. Проблеми організації обліку та контролю дебіторської заборгованості	24
Висновки до розділу 1	30
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ АВТОТРАНСПОРТНИХ ПІДПРИЄМСТВ	31
2.1. Статистична оцінка діяльності автотранспортних підприємств	31
2.2. Практика організації обліку дебіторської заборгованості автотранспортних підприємств	40
2.3. Організація контролю за розрахунками з дебіторами автотранспортних підприємств	48
Висновки до розділу 2	53
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ АВТОТРАНСПОРТНИХ ПІДПРИЄМСТВ	55
Висновки до розділу 3	61
ВИСНОВКИ	62
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ	65
ДОДАТКИ	72

ВСТУП

Актуальність теми. Дебіторська заборгованість є одним із ключових елементів управління фінансовими ресурсами підприємства, особливо для автотранспортних компаній, діяльність яких безпосередньо залежить від взаємовідносин з клієнтами та контрагентами. Ефективна організація обліку та контролю дебіторської заборгованості забезпечує стабільність фінансових потоків, знижує ризики неплатежів і сприяє покращенню фінансового стану підприємства. Враховуючи зростаючу конкуренцію на ринку автотранспортних послуг в Україні, нестабільність економічної ситуації та підвищений ризик неплатежів, то питання управління дебіторською заборгованістю є особливо актуальним.

Дослідженнями дебіторської заборгованості у різних сферах діяльності здійснювали відомі вітчизняні та іноземні вчені: Гуцаленко Л. В., Дубовик М. Ф., Кравченко О.В., Кобець Т.О., Майборода О.Є., Мамонтова Н. А., Махота А. В., Леонова Ю. О., Оляднічук Н.В., Степаненко О.І., Зеленко С.В., Крупка Я.Д., Фаренюк О.П. та ін.

Наявність дискусійних та недостатньо розроблених теоретичних і методичних питань організації обліку та контролю дебіторської заборгованості зумовило вибір теми кваліфікаційної роботи магістра, є актуальним, має наукову і практичну значимість.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Кваліфікаційна робота магістра виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи Луцького національного технічного університету: «Інформаційний базис обґрунтування управлінських рішень: теорія, методика, практика» № 0123U101275 від 01.03.2023 року.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення організації обліку та контролю дебіторської заборгованості автотранспортних підприємств.

Для досягнення цілі визначено такі завдання:

- розкрити економічний зміст дебіторської заборгованості як об'єкта організації обліку та контролю;
- дослідити нормативне забезпечення організації обліку та контролю дебіторської заборгованості;
- висвітлити теоретичні проблеми організації бухгалтерського обліку та контролю дебіторської заборгованості;
- проаналізувати динаміку дебіторської заборгованості та здійснити статистичну оцінку галузі в Україні;
- дослідити стан організації обліку дебіторської заборгованості в автотранспортних підприємствах;
- проаналізувати стан організації контролю дебіторської заборгованості автотранспортних підприємств;
- вдосконалити організацію обліку та контролю дебіторської заборгованості автотранспортних підприємств.

Об'єктом дослідження є процес організації обліку та контролю операцій з дебіторською заборгованістю.

Предметом дослідження є теоретичні й методичні засади організації обліку та контролю дебіторської заборгованості автотранспортних підприємств.

Методи дослідження. Для отримання результатів дослідження застосовано загальнонаукові методи та прийоми. При дослідженні теоретичних засад організації обліку та контролю дебіторської заборгованості: для визначення і сутності поняття та ідентифікації дебіторської заборгованості – методи узагальнення, групування та порівняння; для дослідження факторів впливу на процес організації обліку і контролю за дебіторською заборгованістю – діалектичний, логічний; для формування моделей організації обліку, контролю дебіторської заборгованості автотранспортних підприємств – метод аналогії, системний підхід; під час статистичної оцінки галузі – статистичний метод.

Інформаційну базу дослідження становлять нормативно-правові акти, матеріали Державної служби статистики України, Державної податкової служби

України, Єдиного реєстру судових рішень та Міністерства фінансів України, первинні документи та звітність підприємств, міжнародні та національні стандарти обліку, матеріали науково-практичних конференцій і семінарів, довідково-інформаційні видання, інтернет-ресурси, праці вітчизняних і зарубіжних учених з питань організації обліку і контролю капітальних інвестицій.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в розробці напрямів удосконалення організації обліку та контролю дебіторської заборгованості автотранспортних підприємств. Основні теоретичні й практичні результати, що характеризують новизну дослідження та особистий внесок автора, такі:

удосконалено:

- підходи до класифікації дебіторської заборгованості автотранспортних підприємств в частині визначення класифікаційних ознак для цілей організації обліку, контролю та управління. Це дозволило сформулювати робочий план рахунків для обліку дебіторської заборгованості автотранспортних підприємств, що забезпечить належний рівень аналітичності облікової інформації для прийняття ефективних управлінських рішень;

- процес документування дебіторської заборгованості шляхом розробки «Аналітичної відомості контролю погашення дебіторської заборгованості» для систематизації інформації про стан розрахунків з дебіторами щомісяця.

Практичне значення одержаних результатів. Отримані у кваліфікаційній роботі магістра результати можуть бути використані для подальшого розвитку теоретичних досліджень з організації обліку та контролю дебіторської заборгованості автотранспортних підприємств. Представлені в роботі пропозиції та рекомендації направлені на вдосконалення організації облікового та контрольного процесів можуть бути використані автотранспортними підприємствами.

Особистий внесок. Кваліфікаційний робота магістра є самостійно виконаним науковим дослідженням. Всі розробки та пропозиції, що містяться в роботі, належать особисто автору.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дослідження доповідалися та обговорювалися на науково-практичній конференції: X Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми управління соціально-економічними системами» (м. Луцьк, 06 грудня 2024 р.).

Публікації. Основні положення кваліфікаційної роботи магістра висвітлено автором у 2 опублікованих тезах доповідей наукової конференції ЛНТУ.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота магістра складається із вступу, трьох розділів, висновків, переліку джерел посилання, додатків. Загальний обсяг роботи становить 75 сторінки друкованого тексту, в тому числі 16 таблиць на 16 сторінках і 11 рисунків на 11 сторінках. Робота містить 1 додаток на 3 сторінках, перелік джерел посилання включає 48 найменувань на 7 сторінках.

У вступі обґрунтовано актуальність теми, визначено мету, завдання, предмет і об'єкт дослідження, сформульовано наукову новизну та практичне значення дослідження, наведено відомості про впровадження результатів кваліфікаційної роботи магістра.

У розділі 1 «Теоретичні основи організації обліку та контролю дебіторської заборгованості» досліджено сутність дебіторської заборгованості як об'єкта організації обліку та контролю, нормативно-правове забезпечення та наукові проблеми організації обліку та контролю дебіторської заборгованості автотранспортних підприємств.

У розділі 2 «Організація обліку та контролю дебіторської заборгованості автотранспортних підприємств» висвітлено практичні проблеми організації обліку та контролю дебіторської заборгованості, здійснено статистичну оцінку галузі за період 2014-2023 рр.

У розділі 3 «Шляхи вдосконалення організації обліку та контролю дебіторської заборгованості автотранспортних підприємств» визначено напрями вдосконалення документального забезпечення обліку та контролю, систематизації облікових даних та сформовано графік документообороту для автотранспортних підприємств.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ

1.1. Економічна суть дебіторської заборгованості як об'єкта організації обліку та контролю

Сучасна вітчизняна економіка функціонує в умовах повномасштабної війни та потерпає від зниження економічної активності суб'єктів підприємницької діяльності, поглиблення деструктивних процесів у логістиці, виробничих взаємозв'язках. Все це впливає на платоспроможність підприємств, обмежує мобільність обігових коштів та, як наслідок, поглиблює необхідність оптимізації роботи з дебіторською заборгованістю підприємств усіх галузей економіки.

Автотранспортні підприємства є невід'ємною складовою життєдіяльності виробничо-торгівельної інфраструктури економіки. Сучасні торговельні зв'язки, електронна комерція, конкурентна боротьба за клієнта та інтернаціоналізація торгівлі поглибили інтеграцію транспортних перевезень у B2B та B2C сегментах бізнесу. За даними Євростату у секторах транспортування та зберігання зайнято 5% населення та припадає майже 5% ВВП Євросоюзу [1]. Натомість, в Україні частка зайнятого населення у тому ж секторі становить більше 6% [2]. Саме тому розрахунки за транспортні послуги присутні чи не в кожній операції сучасних підприємств та потребують підвищеної уваги до організації обліку та контролю за дебіторською заборгованістю автотранспортних підприємств.

Як зауважує Оляднічук Н.В. «... дебіторська заборгованість спричиняє вилучення коштів з обороту підприємства, що негативно позначається на їх фінансовому стані, а несвоєчасна оплата боргів і зобов'язань веде до залучення в оборот коштів, які належать іншим підприємствам...» [3]. Такий стан речей призводить до погіршення фінансового стану обох сторін, а в подальшому як ланцюгова реакція поглиблює кризу неплатежів.

З точки зору економічних законів та теорій дебіторська заборгованість є невід'ємною складовою діяльності будь яких підприємств у різних економічних системах. Її зміст визначає НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» як «суму заборгованості дебіторів підприємству на певну дату» [4]. Дебітори, за цим же стандартом, це «юридичні та фізичні особи, які внаслідок минулих подій заборгували підприємству певні суми грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів» [4]. У більшості публікацій останніх років (таблиця 1.1) досліджуване поняття не уточнюється, а сприймається як найбільш вдале та вичерпне з позиції означення суб'єкта (підприємство, яке має право та очікує на погашення боргу дебітором) та об'єкта (сум заборгованості на певну дату).

Таблиця 1.1. – Визначення сутності дебіторської заборгованості у нормативних та наукових площинах

Джерело	Зміст визначення
1	2
НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість»	«сума заборгованостей дебіторів підприємству на певну дату» [4]
НП(С)БО №13 «Фінансові інструменти»	«актив, що виникає внаслідок надання коштів, продажу інших активів, робіт послуг безпосередньо боржникові та не є фінансовим активом, призначеним для продажу» [5]
НП(С)БО №15 «Дохід»	«актив, якщо дотримано низку умов, а саме» [6]: <ul style="list-style-type: none"> - «покупцеві передані ризики й вигоди, пов'язані з правом власності на продукцію (товар, інший актив)» [6]; - «підприємство не здійснює надалі управління та контроль за реалізованою продукцією (товарами, іншими активами)» [6]; - «сума доходу (виручка) може бути достовірно визначена» [6]; - «є впевненість, що в результаті операції відбудеться збільшення економічних вигод підприємства, а витрати, пов'язані із цією операцією, можуть бути достовірно визначені» [6]
МСБО №39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка»	«непохідні фінансові активи з фіксованими платежами, які підлягають визначенню та не мають котирування на активному ринку» [7]
МСФЗ 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації»	«фінансовий актив, який є конкретним правом отримувати цінні папери або грошові кошти від іншого підприємства» [8]
Боярова О.А., Кузик Н.П.	«заборгованість дебіторів до дати погашення, так і про заборгованість дебіторів, що призначена для перепродажу» [9]
Фаренюк О.П., Таранюк К.М.	«матеріальні ресурси, які не оплачені контрагентами, або кошти, які вилучені у підприємства» [10]

Продовження таблиці 1.1

1	2
Гуцаленко Л. В., Мельник А. О.	«актив, який не завжди слід пов'язувати з доходом, оскільки дохід вимірюється сумою очікуваних грошових надходжень, тому якщо не очікується погашення дебіторської заборгованості у звітному періоді, то наступні надходження коштів або певних матеріальних цінностей не можна вважати доходом» [11]
Степаненко О. І., Дубовик М. Ф.	«одна з форм кредитування підприємством своїх клієнтів (покупців, замовників), що призводить до нестачі грошових коштів, уповільнення оборотності активів та знижує загальну економічну активність суб'єкта господарювання» [12]
Кравченко О.В., Кобець Т.О.	«сума боргів, належних підприємству, виникнення яких відбулося внаслідок ведення господарської діяльності, а погашення відбудеться в майбутньому» [13]
Майборода О.Є.	«це юридичне право підприємства отримати грошові кошти, матеріальні ресурси, що не оплачені контрагентами, і може використовуватися для оцінки фінансового стану підприємства на підставі розрахунку показників результативної його діяльності» [14]

Сформовано автором на основі джерел: [4-14].

Усі визначення фокусуються на тому, що дебіторська заборгованість є активом і підлягає поверненню у визначений строк. Це дозволяє констатувати, що дебіторська заборгованість це вимір боргу в грошовому еквіваленті, а сутність та природа походження криється у причинах виникнення боргів та боржниках як суб'єктах.

Загальновідомо, що заборгованість перед підприємством може виникати як у вигляді грошових коштів, так і у вигляді інших активів оборотних або необоротних, а зважаючи на джерело виникнення (реалізація з відтермінуванням, погашення завданих збитків тощо) можна констатувати, що цей момент є ключовим у ідентифікації дебіторської заборгованості. Тобто, оцінка боргу в грошовому вимірнику є дебіторською заборгованістю, а походження боргу та боржник характеризують подальший алгоритм дій з дебіторською заборгованістю та особливостями її відображення в обліку і звітності підприємства.

Таким чином, для цілей організації обліку та контролю важливо ідентифікувати дебіторську заборгованість за джерелами її виникнення, тобто дослідити класифікаційні підходи.

Зазвичай дебіторську заборгованість для цілей фінансового обліку та складання фінансової звітності класифікують за різними ознаками, які, переважно, наведені в НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» [4], НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [29] та Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій [28] (рис. 1.1)

Рис. 1.1 Класифікація дебіторської заборгованості для цілей фінансового обліку

Сформовано автором на основі джерел: [4, 28, 29]

Однак, для цілей управління дебіторською заборгованістю, організації обліку та контролю існує значно більше підходів (таблиця 1.2).

Таблиця 1.2. – Систематизація класифікаційних підходів до дебіторської заборгованості як об'єкта організації обліку та контролю

Класифікаційні групи	Класифікаційні ознаки	Бутко Н.В., Погрібняк В.В. [19]	Н. Стойка, Н. Помаскіна [17]	Г.В. Власюк [16]	А. В. Махога і Ю. О. Леонова [15]	Мамонтова Н. А. [18]	Кравченко О., Кобець Т. [20]	Сфера застосування	
								Для цілей обліку	Для цілей контролю
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Залежно від своєчасності погашення (за видами або за якісним складом)	строк оплати якої не настав (очікувана)	+	+	+	+		+	+	+
	прострочена	+	+	+		+	+	+	+
	безнадійна	+	+	+	+	+	+	+	+
	нереальна для стягнення	+					+		+
	сумнівна	+	+	+	+	+	+	+	+
	надійна	+					+	+	+
За об'єктами виникнення	за відвантажени товари, роботи, послуги	+	+	+	+		+	+	+
	за отриманими векселями	+	+	+	+		+	+	+
	за орендними платежами	+	+	+	+			+	+
	за нарахованими доходами	+	+	+	+			+	+
	за претензіями	+	+	+	+		+	+	+
	за надані позики	+	+	+	+		+	+	+
	із внутрішніх розрахунків	+	+	+	+			+	+
	з бюджетом	+	+	+	+		+	+	+
	з відшкодування наданих збитків	+	+	+	+			+	+
	з іншими дебіторами	+	+	+	+			+	+
Форми забезпечення дебіторської заборгованості	забезпечену векселем				+		+	+	+
	забезпечену грошовими зобов'язаннями боржника				+		+	+	+
За терміном погашення	довгострокова	+	+	+	+		+	+	+
	поточна	+	+	+	+		+	+	+
За операційним циклом	товарна (операційна)			+					+
	нетоварна (неопераційна)			+					+
За видами	внутрішня					+	+	+	+
	зовнішня					+	+	+	+
За формою розрахунку	готівкова					+			+
	безготівкова					+			+
За можливістю контролю	контрольована	+					+		+
	неконтрольована	+					+		+
За доцільністю утворення	виправдана	+					+		+
	невиправдана	+					+		+

Продовження таблиці 1.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
За ступенем ризику	з високим ризиком	+					+		+
	з середнім ризиком	+					+		+
	з низьким ризиком	+					+		+
За можливістю планування	планована			+			+		+
	непланована			+			+		+
За регулярністю проведення угод	від регулярних угод			+			+		+
	від нерегулярних угод			+			+		+

Сформовано на основі джерел: [15-20].

Різноманітні підходи до класифікації дебіторської заборгованості формуються в залежності від мети та завдань, які необхідно вирішити в діяльності підприємства. Нами виділено два основні напрями використання класифікаційних груп та ознак – для цілей обліку та контролю.

Для потреб відображення інформації в бухгалтерському обліку доцільно класифікувати дебіторську заборгованість за своєчасністю погашення (за винятком класифікаційних ознак «нереальна для стягнення» та «надійна», оскільки їх неможливо відобразити в системі фінансового обліку), за об'єктами виникнення, за формами забезпечення, за терміном погашення, за видами. Саме такий перелік класифікаційних груп можливий для деталізації інформації про заборгованість дебіторів з огляду на приналежність до об'єкта обліку та функцій обліку як такого.

Щодо використання класифікаційних підходів для цілей контролю та управління, то усі означені в табл. 1.2 групи та ознаки можуть застосовуватися в процесі організації та здійснення контролю за виникненням, наявністю та перспективою погашення такої заборгованості.

Віднесені групи до сфер обліку і контролю одночасно визначають взаємодію облікового процесу та контролю, які базується на доказовості фактів господарського життя та можливості застосування бухгалтерської оцінки до величини дебіторської заборгованості.

Класифікація заборгованості на «нереальну для стягнення» та «надійну» не підлягає оцінці в системі обліку та не дозволяє юридично підтвердити факт нереальності та надійності погашення. Але для потреб контролю, за наявності

неформальної інформації (інсайдерської) або ж наявності фактів, які не перебувають під контролем та в компетенції персоналу підприємства, моніторинг та класифікація боржників за такими ознаками дозволить вчасно вжити заходів для попередження подальшого зростання боргу або сприятиме поглибленню співпраці з контрагентом.

Класифікація дебіторської заборгованості за відношенням до операційної діяльності з подальшим поділом на товарну та нетоварну не може застосовуватися у фінансовому обліку, оскільки вона оцінюється в грошовому вимірнику, який не можна віднести до операційної чи неопераційної діяльності. Такий поділ можливий для характеристики взаємовідносин з контрагентом і може бути використаним як додаткова характеристика при визначенні основного виду співпраці з дебітором. Саме тому використання для цілей контролю такий підхід може бути застосований.

Відзначимо підхід до класифікації дебіторської заборгованості за видом – зовнішня та внутрішня. На нашу думку цей поділ доцільно застосувати одночасно в обліку та контролі для розподілу боржників на внутрішні та зовнішні. Це доцільно застосовувати у випадках наявності територіально віддалених філій, представництв та за наявності високої частоти розрахунків з підзвітними особами, наявності власних ремонтних, сервісних, обслуговуючих господарств, заправних паливних станцій тощо. При такій побудові обліку будуть враховані потреби організації контролю за внутрішніми та зовнішніми дебіторами.

Класифікацію дебіторів за формою розрахунків (готівкові, безготівкові) для потреб обліку недоцільно застосовувати, оскільки спосіб розрахунку автоматично відображається в системі рахунків і порядок обліку дебіторської заборгованості у такому випадку не зміниться. Для контролю такий поділ має перспективу застосування при відстеженні лімітів готівкових розрахунків з покупцями. Тому в процесі організації обліку та контролю за розрахунковими операціями такий спосіб контролю застосовується.

За можливістю контролю (контрольована або неконтрольована) дебіторська заборгованість, на нашу думку, може бути застосована у випадку наявності договірних зобов'язань, які виникають при невиконанні контракту покупцем або у випадку повернення придбаних ТМЦ через невідповідність обумовлених характеристик, що тягне за собою необхідність повернення коштів продавцем. Такі боржники можуть відображатися в позабалансовому обліку у якості непередбачених зобов'язань і, за наявності таких обставин, обов'язково повинні бути об'єктом контролю.

За доцільністю утворення (виправдана, невикористана), за ступенем ризику (з високим ризиком, з середнім ризиком, з низьким ризиком), за можливістю планування (планована, непланована) та за регулярністю проведення угод (від регулярних угод, від нерегулярних угод) класифікаційні групи не можуть бути виокремленими, оскільки не перебувають в компетенції бухгалтерського обліку та не можуть бути оцінені за допомогою існуючих методів передбачених стандартами бухгалтерського обліку. Для цілей контролю з точки зору заходів для запобігання появи чи зменшення невикористаних сум дебіторської заборгованості доцільно такі класифікаційні підходи застосовувати.

Таким чином, класифікація дебіторської заборгованості дозволяє розширити межі застосування обліку та контролю як невід'ємних складових процесу управління в частині статичного відображення деталізованої інформації про дебіторів і визначення критичних точок через контрольні заходи для усунення в подальшому негативних наслідків від прострочення платежів.

1.2. Нормативне забезпечення організації обліку та контролю дебіторської заборгованості

Нормативна основа організації обліку та контролю дебіторської заборгованості була і є об'єктом дослідження багатьох науковців. Є.Є. Іонін досліджував проблеми застосування НП(С)БО та МСФЗ для цілей формування

облікової політики в частині відображення торгівельних знижок [21]. Ширманська В.М. наголошує на відмінностях МСФЗ та НП(С)БО у питання визнання, оцінки та класифікації дебіторської заборгованості [22]. Глушач Ю.С. наголошує на основних проблемах оцінки та відображення у фінансовій звітності достовірної інформації про дебіторську заборгованість в частині: «...формування облікової політики щодо дебіторської заборгованості; методики її оцінки в поточному обліку та балансі з урахуванням безнадійних і сумнівних боргів; відображення дебіторської заборгованості на рахунках бухгалтерського обліку та методика її аналізу, наголошуючи на необхідності подальших узгоджень питань методології та оцінки дебіторської заборгованості з метою наближення їх до міжнародних стандартів обліку та звітності» [23].

В дослідженні Гуцаленко Л.В. представлено порівняльний аналіз визнання та оцінки дебіторської заборгованості за МСФЗ та НП(С)БО, на основі якого авторка слушно зауважила, що «... міжнародна облікова практика є більш уніфікованою, що сприяє достовірності відображення в обліку дебіторської заборгованості та сприяє динамічному розвитку господарюючих суб'єктів в умовах ринкового середовища» [11]. Заслуговує також уваги думка авторки щодо одночасного визнання доходів та поточної заборгованості: «утворення поточної дебіторської заборгованості не завжди слід пов'язувати з доходом, оскільки дохід вимірюється сумою очікуваних грошових надходжень, тому якщо не очікується погашення дебіторської заборгованості у звітному періоді, то наступні надходження коштів або певних матеріальних цінностей не можна вважати доходом. Так, перерахування авансів за ще непередану продукцію призводить до виникнення дебіторської заборгованості, хоча доходу тут немає» [11].

Дослідження НП(С)БО 10 та Інструкції № 291 проведено Фаренюк О.П. та Таранюк К.М., які обґрунтовують необхідність «... внести зміни у П(С) БО 10 «Дебіторська заборгованість», в яких чітко були б розмежовані поняття довгострокової та короткострокової дебіторської заборгованостей. Їх облік нині ведеться на різних рахунках бухгалтерського обліку, що не відзначено у

вищезазначеному стандарті. Разом із тим слід вказати, що поточна дебіторська заборгованість є оборотним активом, а довгострокова – необоротним, і вони обліковуються на різних рахунках» [10].

Боярова О.А., Кузик Н.П. [9], Шигун М. М. [24], Кияшко О.М. [25] висвітлювали особливості застосування методичних підходів до формування резерву сумнівних боргів, достовірності оцінки дебіторської заборгованості та порівняння різних методів оцінки на показники фінансової звітності.

Порівняльна характеристика міжнародних та національних стандартів обліку дебіторської заборгованості представлено в таблиці 1.3.

Таблиця 1.3. – Порівняльна характеристика міжнародних та національних стандартів обліку дебіторської заборгованості

Зміст вимоги	МСФЗ	НП(С)БО
Визначення	Визначення не представлено, однак п. 11 МСБО 32: «дебіторська заборгованість визнається фінансовим активом за умови, що зобов'язання має форму коштів, а не товару» [26]	НП(С)БО 10: «сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату» [4]
Визнання дебіторської заборгованості	МСФЗ 9 п. 3.1.1: «визнавати фінансовий актив необхідно відповідно до дати договору, що вважається фактом прийняття зобов'язань, або ж на дату розрахунків, що відображає реалізацію наміру виконання угоди» [27]	П. 5 НП(С)БО 10: «визнається активом, якщо існує ймовірність отримання підприємством майбутніх економічних вигод та може бути достовірно визначена її сума» [4]
Оцінка дебіторської заборгованості	МСБО 39: «Торгівельна дебіторська заборгованість, оплата якої очікується в грошовій формі оцінюється за справедливою вартістю» [7]	НП(С)БО 10: «при зарахуванні на баланс дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги оцінюється за первісною вартістю, а на дату балансу – за чистою реалізаційною вартістю» [4]
Розкриття інформації у фінансовій звітності	МСБО 39: «торгівельна дебіторська заборгованість - відображається за справедливою вартістю; довгострокова дебіторська заборгованість – за дисконтованою вартістю» [7]	НП(С)БО 10: «відображення поточної дебіторської заборгованості у звітності здійснюється за чистою реалізаційною вартістю; довгострокова дебіторська заборгованість оцінюється за дисконтованою вартістю» [4]

Сформовано автором на основі джерел [4, 7, 26, 27].

Представлені особливості застосування МСФЗ та НП(С)БО для відображення інформації про дебіторську заборгованість підтверджують той факт, що вітчизняна практика обліку має значно вужчі межі визнання, оцінки, класифікації та представлення операцій з дебіторською заборгованістю у фінансовій звітності. На нашу думку, такий стан речей пов'язаний першочергово з можливостями та потребами бізнесу в інструментах управління дебіторською заборгованістю. Представники бізнесу Європейського Союзу часто користуються вексями, здійснюють продаж, переуступку дебіторської заборгованості, що обумовлено існуючою дієвою правовою системою, прогнозованою судовою практикою, сформованими та зрозумілими правилами захисту інвестицій та права власності, дієвості договірних зобов'язань та репутаційних наслідків тощо.

Щодо вітчизняної практики використання дебіторської заборгованості як фінансового інструмента, то вона залишається бути перспективою на невизначений термін. Для прикладу, можна навести найбільш поширені випадки – коли підписані договори про співпрацю так і залишаються нереалізованими. Процедура перегляду, пролонгування діючих договорів часто проводиться формально, при зміні реквізитів для оплати, визначенні термінів поставки та оплати зміст договорів та реквізити підприємств не змінюються. Таке ставлення до юридичного оформлення взаємовідносин між контрагентами на початковій стадії співпраці обумовлене відсутністю дієвих механізмів захисту прав та інтересів сторін-підписантів договорів.

Нормативно-правова база організації обліку та контролю має розгалужену систему документів різних рівнів (Додаток А). Господарським кодексом України визначається порядок здійснення діяльності в межах підписаних договорів, а отже виникнення зобов'язань виконати умови договору, за яким може виникнути дебіторська заборгованість, хоча при цьому не відбувалося жодних рухів коштів, товарно-матеріальних цінностей, надання послуг, виконання робіт. Для прикладу, при підписаній угоді про постачання запасів на виробниче підприємство від іншого суб'єкта діяльності, постачальник не здійснив

відвантаження означених у договорі запасів в обумовлений термін, це стало підставою для виставлення замовником претензії та вимоги оплати штраф за невиконання зобов'язань.

Цивільним кодексом України визначаються процедури стягнення дебіторської заборгованості, зокрема визначено термін позовної давності, конкретизовано особливості визначення терміну давності з огляду не на факт настання операції, а на умови підписаного договору.

Податковий кодекс України визначає особливості розрахунку податків та зборів, які досить часто включають до бази оподаткування суми непогашеної дебіторської заборгованості, оскільки дохід уже було визнано. Визначено критерії визнання безнадійної заборгованості, випадки списання дебіторської заборгованості як безнадійної через резерв сумнівних боргів у складі витрат іншої операційної діяльності. Розкрито механізм визначення фінансового результату для цілей оподаткування податком на прибуток, особливості визначення податку на додану вартість при списанні дебіторської заборгованості.

НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» визначає термінологію, склад елементів фінансової звітності, їх структуру та класифікацію дебіторської заборгованості, особливості її відображення у Балансі та Примітках до річної фінансової звітності. Важливим аспектом є визначення необхідності розкриття у фінансовій звітності додаткових показників, які мають суттєвий вплив на думку користувачів звітності. Необхідність розкриття додаткових статей звітності визначається наказом про облікову політику підприємства, особливості формування якого розкрито в методичних рекомендація щодо облікової політики підприємства № 635 [36]. Для цілей організації обліку в НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» визначено можливість здійснювати розрахунок резерву сумнівних боргів за методами – «застосування абсолютної суми сумнівної заборгованості, застосування коефіцієнта сумнівності та визначення платоспроможності кожного дебітора» [4].

Нормативно-правова є основою організації обліку та контролю дебіторської заборгованості підприємства, а її норми, які мають альтернативу застосування потребують детального аналізу ефективності застосування для кожного суб'єкта діяльності. Саме через можливість автономно організувати облік та контроль проявляється унікальність підприємства, а подекуди такими діями забезпечується досягнення конкурентних переваг на ринку.

1.3. Проблеми організації обліку та контролю дебіторської заборгованості

Організація бухгалтерського обліку та контролю визначає поведінку підприємства у інформаційному забезпеченні управління підприємством, у взаємовідносинах з контрагентами, контролюючими органами, користувачами звітності. Вона формується з трьох складових: організаційної (визначає порядок взаємодії працівників обліково-контрольної служби підприємства між собою та з іншими структурними підрозділами, терміни виконання завдань, посадові інструкції тощо), методичної (вибір методів оцінки об'єктів обліку, які мають альтернативу застосування, визначення методів обліку, порядок та терміни проведення інвентаризації тощо), технічної (формування носіїв інформації, системи її обробки, вибір підходу до аналітичного, синтетичного обліку та особливості застосування процедур контролю).

Обов'язковість організації бухгалтерського обліку визначається розділом III Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [33]. Хоча, під організацією обліку Закон визначає обов'язок керівника забезпечити процес ведення обліку, даючи можливість власнику обрати найбільш прийнятний для нього варіант, визначає необхідність формування документообороту, обрати форму бухгалтерського обліку, визначає правила та порядок внутрішньогосподарського обліку та контролю. Окремими пунктами

визначено мінімальні вимоги до виконання своїх обов'язків головним бухгалтером.

Варто наголосити, що в Законі про бухгалтерський облік визначено, що підприємство самостійно визначає облікову політику. Однак, вона означена на рівні інших складових організації обліку підприємства. Тому підтримуємо думки авторів щодо приналежності облікової політики до елемента організації обліку, як методичної складової спрямованого на процес формування показників фінансової звітності.

«У практиці господарювання підприємств Наказ про облікову політику складається головним бухгалтером підприємства. Він повинен запропонувати, відповідно до чинних нормативно-правових актів України, певний комплекс облікових методів і процедур, який є індивідуальним для підприємства і дає можливість скласти Наказ про облікову політику не лише з урахуванням загальнопоширених принципів і норм бухгалтерського обліку, а й специфіки діяльності підприємства. При цьому, власник або уповноважений ним керівник повинен покладатися на професійне судження та досвід бухгалтера при виборі оптимальних методів оцінки об'єктів обліку» [39]. Визнання дебіторської заборгованості за реалізовані продукцію, товари, роботи, послуги відбувається з одночасним визнанням доходу, який є основою для розрахунку оподаткованого прибутку. Це посилює роль організації обліку розрахунків з дебіторами.

В наукових дослідженнях наводиться багато невирішених питань стосовно відображення в обліку дебіторської заборгованості та здійсненні контролю за розрахунками з дебіторами (таблиця 1.4). До основних проблем організації обліку та контролю дебіторської заборгованості відносять недосконалу нормативна класифікація дебіторської заборгованості [17, 38, 39], що полягає, на думку авторів, у відсутності можливості розширення класифікаційних підходів для посилення «організаційної компоненти проблеми, яка включає два рівня суб'єктності контролю: 1) рівень менеджменту; 2) бухгалтерський рівень. На кожному з цих рівнів єдиним є об'єкт контролю – контрагент, який виступає в

ролі боржника за контрактом (угодою). Предмет, методи контролю та інструменти – різні. Вважаємо, що необхідно на рівні суб'єктів управління досягати єдності підходів до оцінки ризику неповернення боргу» [39].

Таблиця 1.4 – Проблеми організації обліку та контролю дебіторської заборгованості

Проблема	Булког Г.В. [38]	Вітренко О.В. [39]	Стойка Н. [17]	Мулик Т.О. [40]	Шарманська В. [22]
Недостатня законодавча класифікація дебіторської заборгованості	+	+	+	+	
Недостатня законодавча регламентація визнання дебіторської заборгованості	+		+	+	
Недосконала регламентація оцінки дебіторської заборгованості	+	+			+
Неефективність методу розрахунку резерву сумнівних боргів	+	+	+	+	+
Недостатня розробленість плану рахунків бухгалтерського обліку	+				
Низький рівень організації обліку та контролю дебіторської заборгованості	+	+		+	
Нерозвиненість форм рефінансування дебіторської заборгованості	+	+		+	
Недостовірність інформації про дебіторську заборгованість та стан розрахунків з дебіторами	+	+	+		
Відсутність можливості застосовувати інноваційні методи управління дебіторською заборгованістю		+		+	
Неефективна організація договірної роботи			+	+	+

Джерело: сформовано автором на основі джерел [17, 22, 38-40].

Недосконалість законодавчої регламентації процесу визнання дебіторської заборгованості, яке полягає у необхідності одночасного визнання доходів і дебіторської заборгованості. На думку дослідників [11, 17, 22] це суперечить претензійній роботі, коли необхідно перекласифікувати видані аванси у монетарну заборгованість, наголошуючи, що за ПКУ таку заборгованість не можна списати через резерв сумнівних боргів або як інші операційні витрати. Підтримуємо таку думку та вважаємо за доцільне спростити процедури визнання дебіторської заборгованості безнадійною, зокрема в ПКУ.

Недосконала регламентація оцінки відзначена у працях [22, 38, 39] та вбачає складність застосування мотиваційних заходів для покупців таких як знижка за оплату в короткий термін, бонуси за відсутність простроченої дебіторської заборгованості, оскільки за ПКУ при зміні ціни за одиницю, кількості або загальної вартості в документах розрахунків, необхідно коригувати податкове зобов'язання. Ми вважаємо, у такому трактуванні це не може бути недоліком, оскільки ціна може визначатися в договорі на постачання товарно-матеріальних запасів, послуг, а підтверджуючі документи фіксують факт переходу права власності до іншого суб'єкта. При цьому, керуючись договором можна здійснити корегування ціни у наступних документах.

Неефективність методів розрахунку резерву сумнівних боргів полягає у складності їх застосування. Так, автори [17, 22, 38, 39, 40] вважають за необхідне використати методи оцінки, які передбачені в МСФЗ. Однак, конкретних методик або методів не наводять. На нашу думку, існуючий стан речей задовольняє потребу вибору оптимального методу оцінки резерву сумнівних боргів. Такі методи не варто плутати із заходами для запобігання переходу сумнівної заборгованості до безнадійної. Критичність ситуації настає в момент підвищення ризику неоплати та, в перспективі, отримання шансу списати безнадійну заборгованість на витрати не є нормальним вирішенням проблеми неплатоспроможності дебіторів.

Недостатня розробленість плану рахунків бухгалтерського обліку для відображення інформації про дебіторську заборгованість полягає у проблемі перекласифікації дебіторської заборгованості з поточної на довгострокову, оскільки в Інструкції про застосування плану рахунків не передбачено прямої можливості, а лише через рахунок 377 «Розрахунки з іншими дебіторами». Вважаємо таку проблему не критичною, оскільки це знаходиться в площині технічної роботи і не впливає на результат зміни суми заборгованості.

Низький рівень організації обліку дебіторської заборгованості є суб'єктивною причиною, оскільки оцінити рівень організації обліку та контролю

суб'єктів господарювання складно, а визначити вплив такого фактору на рівень роботи з дебіторами можливо лише в межах конкретного підприємства.

Нерозвиненість форм рефінансування дебіторської заборгованості та відсутність можливості застосовувати інноваційні методи управління дебіторською заборгованістю мають інституційний характер та знаходяться в прямому зв'язку з розвитком інфраструктури бізнес середовища, яке формується за наявності попиту на такі послуги.

Недостовірність інформації про дебіторську заборгованість та стан розрахунків з дебіторами є наслідком існування тіньового бізнесу з одного боку, коли підприємства здійснюють розрахунки готівкою без документального оформлення операцій та недобросовісного виконання обов'язків працівників відповідальних за оприбуткування коштів від покупців з іншого боку. Однак, ця проблема криється у бажанні власників підприємства знизити базу оподаткування, незважаючи на існуючі ризики.

Проблема неефективна організації договірної роботи має всеосяжний характер, оскільки у вітчизняній практиці складно прогнозувати виконання договірних зобов'язань в установлені. Однак, наявність договору дозволяє підтвердити наміри здійснювати певні операції при розгляді справ у господарському суді. В автотранспортних підприємствах договірні відносини мають значний вплив на процес надання послуги, але варто відзначити, що саме в цій галузі договори формуються за шаблонами з мінімальними витратами часу і є дієвим механізмом впливу на замовника та виконавця послуг.

В таблиці 1.5 систематизовано проблеми організації обліку та контролю дебіторської заборгованості, які можна вирішити на рівні підприємства та на рівні інституційних змін. Вирішення означених проблем передбачається в організаційних регламентах обліку та контролю. Так, на рівні організаційної складовою можливо налагодити ефективну договірну роботу в частині внесення в графік документообігу договір як невід'ємну складову обліку та контролю розрахунків з дебіторами, внесення в посадові інструкції відповідальних

бухгалтерів обов'язок контролю за наявністю, актуальністю та дотриманням вимог підписаних договорів.

Таблиця 1.5 – Систематизація проблеми організації обліку та контролю дебіторської заборгованості в наукових дослідженнях

Проблема	В компетенції організації на рівні підприємства		Інституційний характер
	Обліку	Контролю	
Організаційна складова організації обліку та контролю			
Неефективна організація договірної роботи	+	+	
Технічна складова організації обліку та контролю			
Недостатня розробленість плану рахунків бухгалтерського обліку	+	+	
Недостатня законодавча класифікація дебіторської заборгованості	+	+	
Низький рівень організації обліку та контролю дебіторської заборгованості	+	+	
Методична складова організації обліку та контролю			
Недосконала регламентація оцінки дебіторської заборгованості	+	+	+
Неефективність методу розрахунку резерву сумнівних боргів	+	+	+
Недостовірність інформації про дебіторську заборгованість та стан розрахунків з дебіторами	+	+	+
Не перебувають в компетенції обліку та контролю			
Недостатня законодавча регламентація визнання дебіторської заборгованості			+
Нерозвиненість форм рефінансування дебіторської заборгованості та відсутність можливості застосовувати інноваційні методи управління дебіторською заборгованістю			+

Джерело: сформовано автором на основі власних досліджень.

В технічній складовій необхідно оптимізувати робочий план рахунків, здійснивши класифікацію дебіторської заборгованості в системі фінансового обліку та, доповнивши довідники контрагентів характеристикою щодо ступеня ризику, доцільно класифікувати дебіторів ABC категоріями. Це одночасно посилить рівень організації обліку та контролю за розрахунками з дебіторами.

Висновки до розділу 1

1. В першому розділі кваліфікаційної роботи магістра розкрито економічну сутність, нормативно-правове забезпечення та проблеми організації обліку і контролю дебіторської заборгованості.

2. Дослідження економічної сутності дебіторської заборгованості як об'єкта організації обліку та контролю дозволило стверджувати, що у вітчизняній науці дебіторську заборгованість розглядають як актив, який підлягає поверненню у визначений строк. На цій основі запропоновано власне бачення для потреб організації обліку та контролю – дебіторська заборгованість це вимір боргу в грошовому еквіваленті, а сутність та природа походження криється у причинах виникнення боргів та боржниках як суб'єктах.

3. На основі дослідження класифікаційних підходів до дебіторської заборгованості здійснено їх розподіл виходячи з цілей та завдань, які можуть бути вирішені в обліку та контролі.

4. Порівняльна характеристика НП(С)БО та МСФЗ показала, що вітчизняна практика обліку має значно вужчі межі визнання, оцінки, класифікації та представлення операцій з дебіторською заборгованістю у фінансовій звітності.

5. На основі аналізу основних нормативних документів, які регламентують організацію обліку та контролю дебіторської заборгованості встановлено, що інституційна складова та розвиток бізнес-інфраструктури в Україні відображає «розрив» між потребами вітчизняного бізнесу та країн Європейського Союзу.

6. Дослідження проблем організації обліку та контролю дебіторської заборгованості довело необхідність посилення організаційних, методичних та технічних складових організації обліку та контролю, встановлено, що окремі проблеми мають інституційний характер, які потребують вирішення в комплексно та системно на рівні держави.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ АВТОТРАНСПОРТНИХ ПІДПРИЄМСТВ

2.1. Статистична оцінка діяльності автотранспортних підприємств

Транспорт, як визначено статтею 1 Закону України «Про транспорт» [41], є однією з найважливіших галузей суспільного виробництва і покликаний задовольняти потреби населення та суспільного виробництва в перевезеннях» [41].

За класифікацію видів економічної діяльності КВЕД-2010 діяльність підприємства транспорту відносять до секції Н «Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність» [42]. Подальше дослідження буде проведено на матеріалах одного з підприємств транспорту Волинської області, основним видом діяльності якого є 49.41 «Вантажний автомобільний транспорт», тому зосередимо увагу на показниках діяльності підприємств саме цього виду економічної діяльності.

Статистичну оцінку діяльності підприємств обраного виду економічної діяльності будемо проводити, використовуючи дані Державної служби статистики України. І розпочнемо із оцінки динаміки кількості підприємств вантажного автомобільного транспорту в Україні та у Волинській області (таблиця 2.1).

Висновки, які ми можемо зробити за даними таблиці 2.1, полягають у наступному. Кількість підприємств вантажного автомобільного транспорту в Україні має загалом тенденцію до збільшення, за винятком 2016 і 2022 років, коли можна спостерігати зменшення кількості таких підприємств відповідно на 475 одиниць (9,0%) і 1680 одиниць (23,3%).

Таблиця 2.1. – Динаміка кількості підприємств вантажного автомобільного транспорту в Україні та у Волинській області у 2014-2023 роках

Рік	Кількість підприємств, од.		Кількість підприємств Волинської області у кількості таких підприємств в Україні, %
	Україна	Волинська область	
2014	5306	147	2,77
2015	5470	154	2,82
2016	4995	141	2,82
2017	5710	184	3,22
2018	6169	201	3,26
2019	6896	239	3,47
2020	7199	265	3,68
2021	7344	279	3,80
2022	5664	279	4,93
2023	7291	344	4,72
2023 до 2014, абс.	1985	197	1,95
2023 до 2014, відн., %	37,41	134,01	-

Джерело: складено за даними [43].

Різке зменшення кількості підприємств вантажного автомобільного транспорту у 2022 році спричинене початком повномасштабної війни рф проти України, а також тим, що дані в таблиці «наведено за 2014-2021 роки без тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини окупованих територій у Донецькій та Луганській областях; дані за 2022-2023 роки наведено без урахування тимчасово окупованих російською федерацією територій та частини територій, на яких ведуться (велися) бойові дії» [43].

Звернемо увагу, що у 2023 році кількість підприємств вантажного автомобільного транспорту в Україні різко зростає (на 1627 одиниць, 22,2%) і майже досягла рівня 2021 року. Саме у 2021 році кількість таких підприємств в Україні була найбільшою за той період, який ми вибрали для дослідження (2014-2023 роки). Це можна пояснити тим, що вантажний автомобільний транспорт відіграє важливу роль саме в умовах війни.

За весь період дослідження (порівнюємо дані 2023 і 2014 років) кількість підприємств вантажного автомобільного транспорту в Україні збільшилась на 1985 од. (37,41%).

У Волинській області майже така сама динаміка кількості підприємств вантажного автомобільного транспорту, бо є зменшення їх кількості у 2016 році на 13 одиниць (8,8%). У 2022 році кількість підприємств вантажного автомобільного транспорту на Волині залишилась на рівні 2023 року. У 2023 році кількість підприємств вантажного автомобільного транспорту у Волинській області зростає (на 65 одиниць, 23,3%) і досягла найвищого рівня за весь період дослідження. Це можна пояснити географічним положенням області.

За весь період дослідження (порівнюємо дані 2022 і 2014 років) кількість підприємств вантажного автомобільного транспорту у Волинській області збільшилась на 197 од. (134,01%). Як бачимо, досить високий темп приросту показника і це у 3,6 разів перевищує темп приросту кількості підприємств вантажного автомобільного транспорту в Україні.

Щоб наочно показати динаміку кількості підприємств вантажного автомобільного транспорту в Україні та у Волинській області у 2014-2023 роках, побудуємо графік (рисунок 2.1).

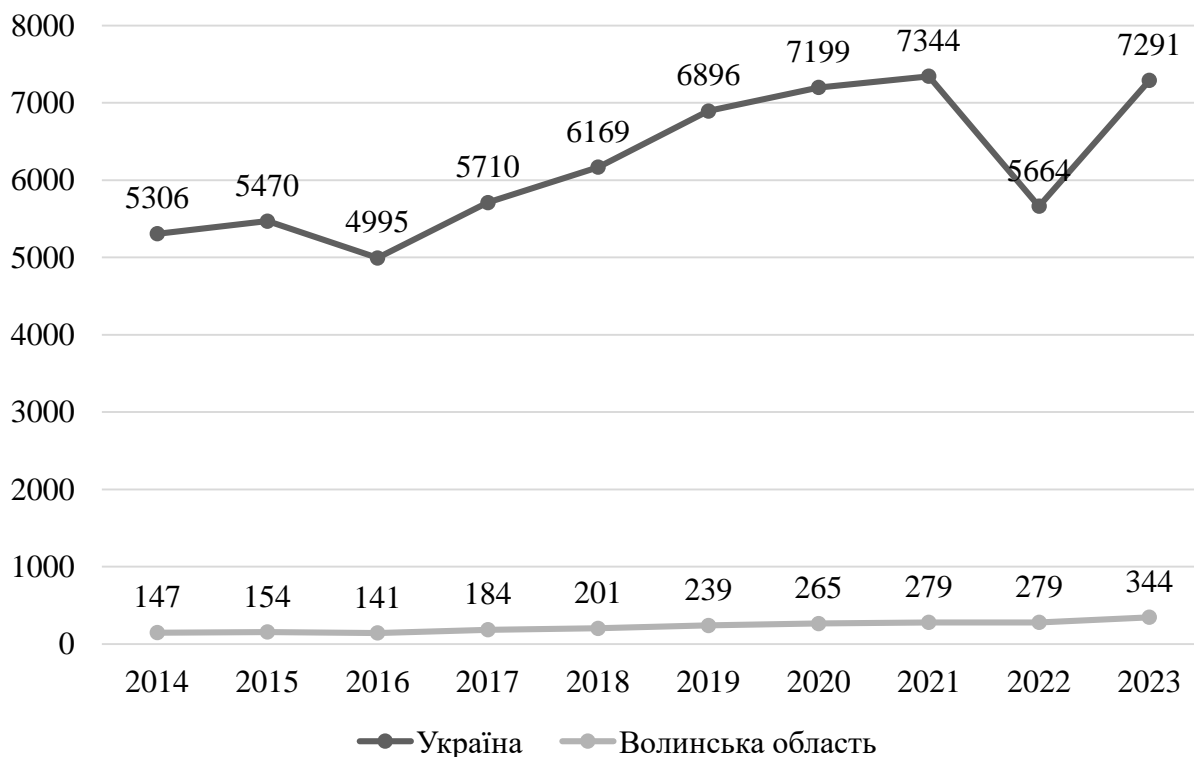

Рисунок 2.1 Динаміка кількості підприємств вантажного автомобільного транспорту в Україні та у Волинській області у 2014-2023 роках, од.

Джерело: побудовано за даними [43].

Вагомим є те, що частка кількості підприємств вантажного автомобільного транспорту Волинської області в кількості таких підприємств в Україні зростає від 2,77% у 2014 році до 4,93% у 2022 році, і дещо зменшується (до рівня 4,72%) у 2023 році.

Проведемо оцінку динаміки кількості найманих працівників в еквіваленті повної зайнятості на підприємствах вантажного автомобільного транспорту в Україні та у Волинській області у 2014-2023 роках (таблиця 2.2).

Таблиця 2.2. – Динаміка кількості найманих працівників в еквіваленті повної зайнятості на підприємствах вантажного автомобільного транспорту в Україні та у Волинській області у 2014-2023 роках

Рік	Кількість найманих працівників в еквіваленті повної зайнятості, осіб		Кількість найманих працівників в еквіваленті повної зайнятості на підприємствах вантажного автомобільного транспорту Волинської області у кількості таких працівників в Україні, %
	Україна	Волинська область	
2014	70938	1966	2,77
2015	67348	2230	3,31
2016	62545	2032	3,25
2017	65598	2437	3,72
2018	68058	2672	3,93
2019	76533	2801	3,66
2020	79137	3279	4,14
2021	82750	3563	4,31
2022	70833	3686	5,20
2023	74225	к/с	-
2023 до 2014, абс.	3287	1720*	2,43*
2023 до 2014, відн., %	4,63	87,49*	-

Примітка: к/с – дані не оприлюднюються з метою виконання вимог Закону України «Про офіційну статистику» [44] щодо забезпечення гарантій органів державної статистики щодо статистичної конфіденційності.

** 2022 рік до 2014 року (у зв'язку з відсутністю даних за 2023 рік).*

Джерело: складено за даними [45].

Висновки, які ми можемо зробити за даними таблиці 2.2, полягають у наступному. Кількість найманих працівників в еквіваленті повної зайнятості на підприємствах вантажного автомобільного транспорту в Україні має загалом тенденцію до збільшення, за винятком 2015-2016 і 2022 років, коли можна спостерігати зменшення кількості найманих працівників в еквіваленті повної

зайнятості на таких підприємствах на 3590 осіб (5,1%) у 2015 році, на 4903 осіб (7,1%) у 2016 році і на 11917 осіб (14,4%) у 2022 році.

Звернемо увагу, що у 2023 році кількість найманих працівників в еквіваленті повної зайнятості на підприємствах вантажного автомобільного транспорту в Україні зросла на 3392 осіб (7,8%). У 2021 році кількість найманих працівників в еквіваленті повної зайнятості на таких підприємствах в Україні була найбільшою за той період, який ми вибрали для дослідження (2014-2023 роки).

За весь період дослідження (порівнюємо дані 2023 і 2014 років) кількість найманих працівників в еквіваленті повної зайнятості на підприємствах вантажного автомобільного транспорту в Україні збільшилась на 3287 осіб (4,63%).

У Волинській області майже дещо інша динаміка кількості найманих працівників в еквіваленті повної зайнятості на підприємствах вантажного автомобільного транспорту, бо є зменшення їх кількості лише у 2016 році на 198 осіб (8,9%). У 2022 році кількість найманих працівників в еквіваленті повної зайнятості на підприємствах вантажного автомобільного транспорту у Волинській області досягла найвищого рівня за весь період дослідження (3686 осіб). За 2023 рік дані відсутні, тому оцінити динаміку показника за цей період не є можливим.

За весь період дослідження (порівнюємо дані 2022 і 2014 років) кількість найманих працівників в еквіваленті повної зайнятості на підприємствах вантажного автомобільного транспорту у Волинській області збільшилась на 1720 осіб (87,49%). Як бачимо, досить високий темп приросту показника і це у 18,9 разів перевищує темп приросту кількості найманих працівників в еквіваленті повної зайнятості на підприємствах вантажного автомобільного транспорту в Україні.

Вагомим є те, що частка кількості найманих працівників в еквіваленті повної зайнятості на підприємствах вантажного автомобільного транспорту Волинської області в кількості таких працівників на таких підприємствах в

Україні зростає від 2,77% у 2014 році до 5,20% у 2022 році. Зафіксовано зменшення показника у 2016 році з 3,31% до 3,25% і у 2019 році з 3,93% до 3,66%.

Щоб наочно показати динаміку кількості найманих працівників в еквіваленті повної зайнятості на підприємствах вантажного автомобільного транспорту в Україні та у Волинській області у 2014-2023 роках, побудуємо графік (рисунок 2.2).

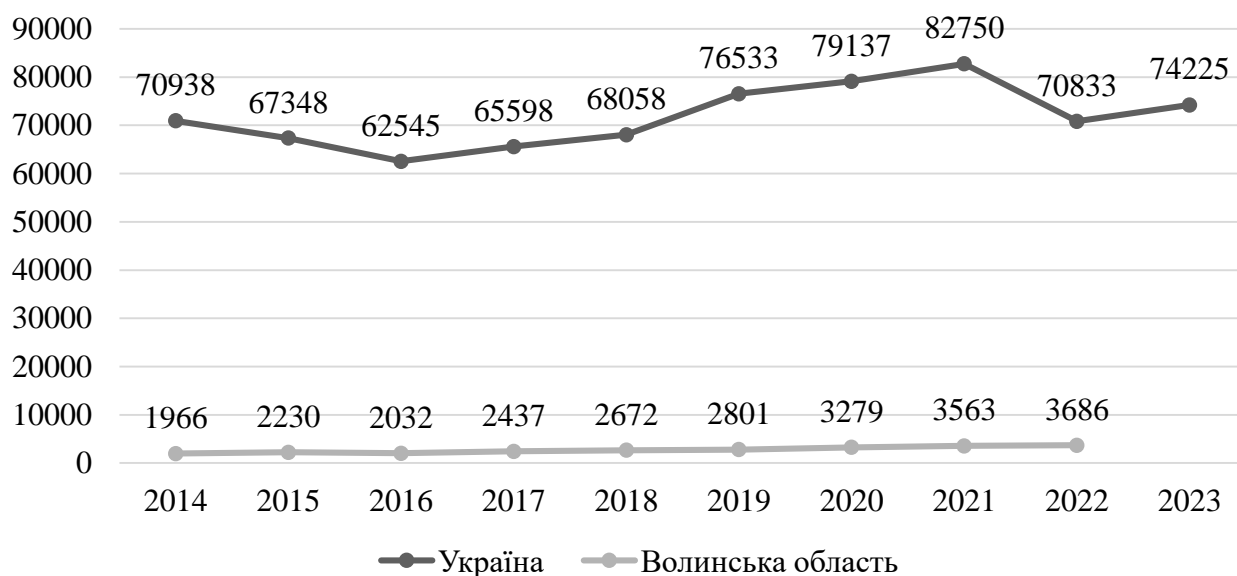

Рисунок 2.2 Динаміка кількості зайнятих працівників у закладах, які надають інші види освіти, в Україні та у Волинській області за 2014-2023 роки, осіб

Джерело: побудовано за даними [45].

Проведемо оцінку динаміки обсягу виробленої продукції (товарів, послуг) на підприємствах вантажного автомобільного транспорту в Україні та у Волинській області у 2014-2023 роках (таблиця 2.3).

Висновки, які ми можемо зробити за даними таблиці 2.3, полягають у наступному. Обсяг виробленої продукції (товарів, послуг) на підприємствах вантажного автомобільного транспорту протягом всього періоду дослідження має позитивну динаміку і зростає за весь період дослідження (порівнюємо дані 2023 і 2014 років) на 112516756 тис. грн. (427,70%) в Україні і у Волинській області (порівнюємо дані 2022 і 2014 років) на 6188236 тис. грн. (1008,77%).

Таблиця 2.3. – Динаміка обсягу виробленої продукції (товарів, послуг) на підприємствах вантажного автомобільного транспорту в Україні та у Волинській області у 2014-2023 роках

Рік	Обсяг виробленої продукції (товарів, послуг, тис. грн.		Обсяг виробленої продукції (товарів, послуг на підприємствах вантажного автомобільного транспорту Волинської області у обсягу виробленої продукції (товарів, послуг) таких підприємств в Україні, %
	Україна	Волинська область	
2014	26307108	613446	2,33
2015	32447521	1031132,3	3,18
2016	39579545	1272374,1	3,21
2017	50307913	1612365,7	3,20
2018	62300333	2153726,2	3,46
2019	75328529	2567679	3,41
2020	80058812	2930069,2	3,66
2021	104665634	4103054,6	3,92
2022	114467973	6801682	5,94
2023	138823864	к/с	-
2023 до 2014, абс.	112516756	6188236*	3,61*
2023 до 2014, відн., %	427,70	1008,77*	-

Примітка: к/с – дані не оприлюднюються з метою виконання вимог Закону України «Про офіційну статистику» [44] щодо забезпечення гарантій органів державної статистики щодо статистичної конфіденційності.

** 2022 рік до 2014 року (у зв'язку з відсутністю даних за 2023 рік).*

Джерело: складено за даними [46].

Як бачимо, досить високий темп приросту показника і це у 2,4 рази перевищує темп приросту обсягу виробленої продукції (товарів, послуг) на підприємствах вантажного автомобільного транспорту в Україні.

Вагомим є те, що частка обсягу виробленої продукції (товарів, послуг) на підприємствах вантажного автомобільного транспорту Волинської області в обсягу виробленої продукції (товарів, послуг) на таких підприємствах в Україні зростає від 2,33% у 2014 році до 5,94% у 2022 році. Оцінити динаміку у 2023 році не можемо через відсутність даних за цей період.

Щоб наочно показати динаміку обсягу виробленої продукції (товарів, послуг) на підприємствах вантажного автомобільного транспорту в Україні та у Волинській області у 2014-2023 роках, побудуємо графік (рисунок 2.3).

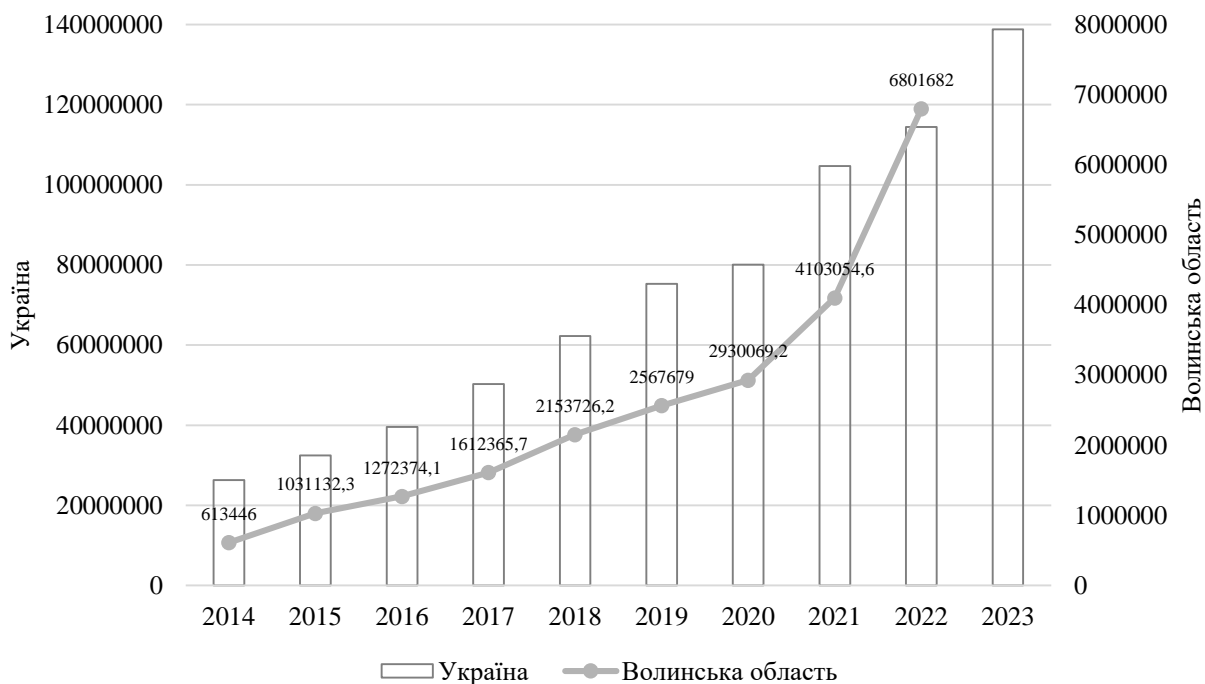

Рисунок 2.3 Динаміка обсягу виробленої продукції (товарів, послуг) на підприємствах вантажного автомобільного транспорту в Україні та у Волинській області у 2014-2023 роках, тис. грн.

Джерело: побудовано за даними [46].

Проведемо оцінку суми дебіторської заборгованості та її питомої ваги в структурі активів на підприємствах вантажного автомобільного транспорту в Україні та у Волинській області у 2014-2023 роках (таблиця 2.4).

Висновки, які ми можемо зробити за даними таблиці 2.4, полягають у наступному. Дебіторська заборгованість на підприємствах вантажного автомобільного транспорту України за період дослідження має практично весь час однакову динаміку і зростає за весь період дослідження на 33086781,1 тис. грн., тобто на 332,1% або у 4,3 рази. Зменшення показника спостерігається лише у 2018 році, коли дебіторська заборгованість на підприємствах вантажного автомобільного транспорту України зменшилась на 2350629,3 тис. грн. (11,6%).

При цьому питома вага дебіторської заборгованості в активах підприємствах вантажного автомобільного транспорту України є досить значною.

Таблиця 2.4. – Аналіз динаміки дебіторської заборгованості та її питомої ваги в структурі активів на підприємствах вантажного автомобільного транспорту в Україні у 2014-2023 роках

Рік	Актив, тис. грн.	Дебіторська заборгованість, тис. грн.	Питома вага дебіторської заборгованості в активах, %
2014	24608046,0	9963286,8	40,5
2015	38163081,6	16441622,3	43,1
2016	41183670,6	16982372,4	41,2
2017	45872352,8	20332191,2	44,3
2018	45481731,4	17981561,9	39,5
2019	55860500,2	21769075,3	39,0
2020	66709953,5	27003705,9	40,5
2021	74333081,8	30167996,9	40,6
2022	139569389,1	37167262,5	26,6
2023	117155397,2	43050068,5	36,7
2023 до 2014, абс.	92547351,2	33086781,7	-3,7
2023 до 2014, відн., %	376,1	332,1	-

Джерело: складено за даними [47, 48].

Відмітимо, що питома вага дебіторської заборгованості в активах підприємствах вантажного автомобільного транспорту України була найменшою у 2022 році (26,6% і найбільшою у 2017 році (44,3%). У 2023 році відзначимо збільшення показника на 10,1 відсотковий пункт, якщо порівнювати з 2022 роком.

На рисунку 2.4 наведено динаміку питомої ваги дебіторської заборгованості в активах підприємств вантажного автомобільного транспорту України і одного з підприємств вантажного автомобільного транспорту Волинської області ТОВ «ТРАНСФЛАЙТ» за 2020-2023 роки.

Як можна побачити на рисунку 2.4, дебіторська заборгованість ТОВ «ТРАНСФЛАЙТ» за період дослідження (2020-2023 роки) займає значно меншу частку в активах, ніж загалом підприємства вантажного автомобільного транспорту України. Так, питома вага дебіторської заборгованості в активах підприємства у 5,2 рази у 2020 році, у 2021 році в 2,3 рази, у 2022 році в 1,3 рази і в 2023 році в 2,7 рази менша, ніж відповідний показник для підприємства вантажного автомобільного транспорту України.

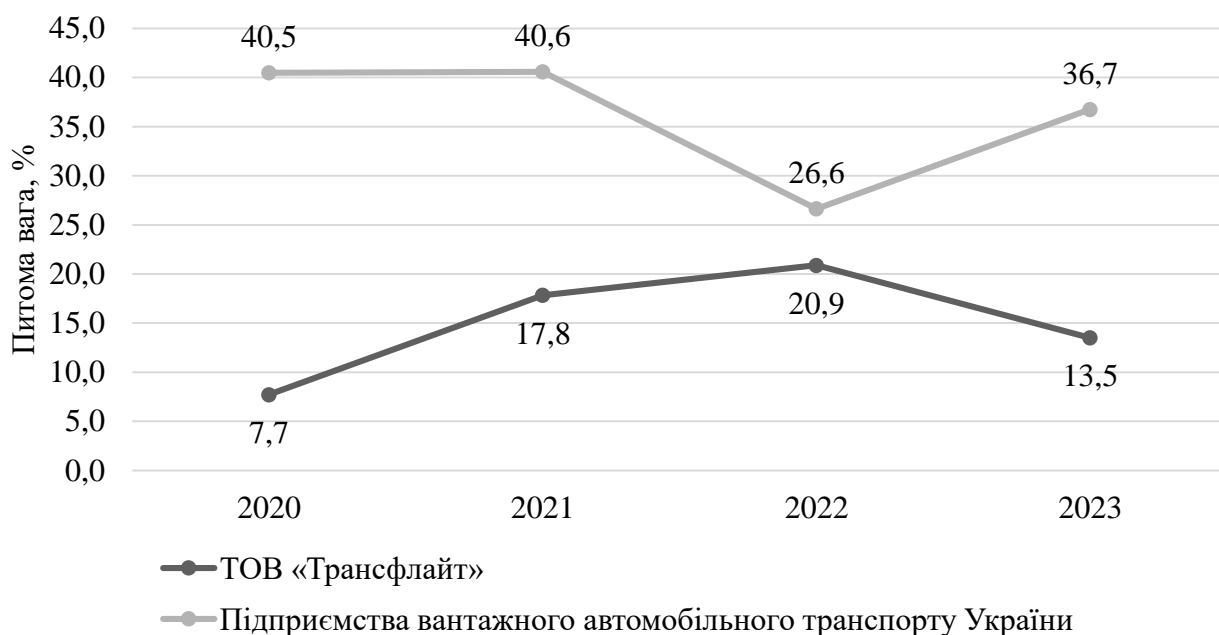

Рисунок 2.4 Динаміка питомої ваги дебіторської заборгованості в активах підприємств вантажного автомобільного транспорту України і ТОВ «ТРАНСФЛАЙТ» у 2020-2023 роках, %

Джерело: побудовано за даними [46] і фінансової звітності підприємства.

Це свідчить про те, що підприємство ТОВ «ТРАНСФЛАЙТ» має краще налагоджену систему розрахунків з дебіторами, ніж підприємства вантажного автомобільного транспорту України загалом.

2.2. Практика організації обліку дебіторської заборгованості автотранспортних підприємств

Для розкриття особливостей організації обліку дебіторської заборгованості обрано Товариство з обмеженою відповідальністю «ТРАНСФЛАЙТ». Підприємство займається вантажними перевезеннями на території України та за її межами.

Організація бухгалтерського обліку на підприємстві регламентується Наказом «Про організацію бухгалтерського обліку та облікову політику підприємства» від 01 червня 2020 року. Наказ переглядається щороку станом на

31 січня кожного року, однак за останні 4 роки змін не вносилося. Структура Наказу передбачає поєднання організаційної, методичної та технічної складових в одному розпорядчому документі. Зазвичай, такий формат притаманний представникам малого та мікробізнесу, де кількість об'єктів обліку обмежена, штат бухгалтерії складається з головного бухгалтера та одного або двох бухгалтерів. Досліджуване підприємство використовує 9 автомобілів з напівпричіпами, в штаті налічується 21 особа, з них 11 водіїв, бухгалтерія складається з: головного бухгалтера, двох бухгалтерів та менеджера з персоналу.

Структура бухгалтерії представлена на рисунку 2.5.

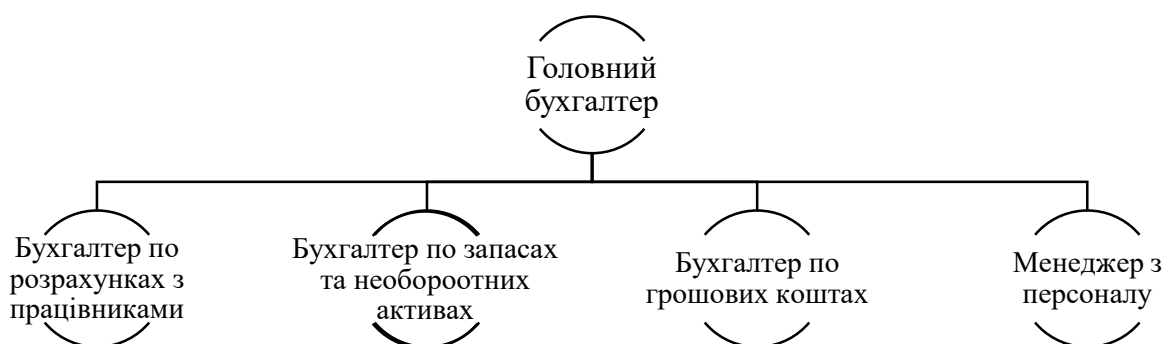

Рис. 2.5 Структура бухгалтерії ТОВ «ТРАНСФЛАЙТ»

Джерело: сформовано автором на основі власних досліджень.

Як бачимо, структура бухгалтерії лінійна, ділянки обліку закріплені за бухгалтерами, які підпорядковуються головному бухгалтеру. Кадрову роботу покладено на менеджера з персоналу. Розрахунки за податками та платежами веде головний бухгалтер, він також відповідальний за систематизацію даних бухгалтерського обліку, підготовку та подання фінансової, статистичної та податкової звітності. В цілому бухгалтерія має типову структури для таких підприємств.

В таблиці 2.5 розглянемо детальніше організацію обліку на підприємстві. Як бачимо, в організаційній складовій необхідно конкретизувати відповідального за ведення бухгалтерського обліку. На момент формування Наказу не можна було

конкретно визначити відповідального, оскільки власник визначався з формою організації обліку.

Таблиця 2.5. – Актуальність організаційно складової діючого Наказу «Про організацію бухгалтерського обліку та облікову політику підприємства» ТОВ «ТРАНСФЛАЙТ»

Елемент Наказу про організацію обліку та облікову політику підприємства	Чи потребує коригування	Недоліки
Обов'язок ведення обліку покладено на директора або на головного бухгалтера, або на консалтингову компанію	так	Відсутність встановленої відповідальності за організацію обліку та його ведення
Для ведення бухгалтерського обліку прийнято застосовувати НП(С)БО, якщо це не суперечить МСФЗ	так	Варто доповнити пункт текстом «та Податковий кодекс України»
Для систематизації інформації на рахунках обліку використовується Інструкція 291	ні	Відсутні
Визначено необхідність проведення інвентаризації на основі Методичних рекомендацій № 879	так	Необхідно забезпечити наявність розділу або окремого наказу про особливості проведення інвентаризації

Джерело: сформовано автором на основі власного дослідження.

За чотири роки діяльності на підприємстві сформувалася бухгалтерія на чолі з головним бухгалтером, тому рекомендуємо означити відповідальність головного бухгалтера.

Як наслідок, на підприємстві відсутня формалізація обов'язків та відповідальності бухгалтерів. Посадові інструкції на підприємстві відсутні. Це може призвести до неможливості притягнення до відповідальності працівників за неякісно виконану роботу, при цьому відповідальність буде покладена на головного бухгалтера, а при існуючій ситуації – на директора підприємства.

Щодо вибору методологічної основи бухгалтерського обліку, то варто зауважити, що підприємство використовує не лише вимоги НП(С)БО, а й вимоги ПКУ в частині визнання малоцінних необоротних матеріальних активів, амортизації необоротних активів, формування операційних витрат. Тому, рекомендуємо доповнити означений елемент посиланням на використання норм ПКУ.

Актуальність та стан методичної складової організації обліку підприємства представлено в таблиці 2.6.

Таблиця 2.6. – Актуальність методичної складової Наказу «Про організацію бухгалтерського обліку та облікову політику підприємства» ТОВ «ТРАНСФЛАЙТ»

Елемент Наказу про організацію обліку та облікову політику підприємства	Чи потребує коригування	Недоліки
Визначено вартісну межу віднесення активів до основних засобів, метод нарахування амортизації для основних засобів, малоцінних необоротних матеріальних активів	ні	відсутні
Конкретизовано межі віднесення активів до малоцінних швидкозношуваних предметів	ні	відсутні
Прийнято рішення не здійснювати переоцінку основних засобів	ні	відсутні
Розмежовано правила віднесення витрат на ремонт та модернізацію основних засобів відповідно до НП(С)БО 7 «Основні засоби»	так	Не врегульовано облік податкових різниць
Визначено метод оцінки запасів при їх вибутті – ФІФО	ні	відсутні
Означено порядок списання паливно-мастильних матеріалів на основі подорожніх листів для співвідношення нормативних витрат та фактичних	ні	відсутні
Витрати прийнято відображати відповідно до НП(С)БО 16 «Витрати»	ні	відсутні
Сформовано перелік витрат виробничої собівартості транспортних послуг. Облік прямих витрат прийнято відображати в розрізі автомобілів	ні	відсутні
Відображення операцій в іноземній валюті відображається за курсом НБУ на дату операції	ні	відсутні
На дату балансу відображаються курсові різниці на суму операції при оцінці монетарних статей	ні	відсутні
Детально визначено відображення оцінку авансів виданих працівникам на відрядження відповідно до п. 5, 6, 8 НП(С)БО 21 «Вплив змін валютних курсів»	ні	відсутні
Доходи прийнято визнавати за номенклатурними групами – автомобілями, як джерело отримання доходів	ні	відсутні
Доходи в Звіті про прибутки та збитки відображаються у тому періоді, коли вони були зароблені, витрати в тому ж періоді, коли визнані доходи. Якщо витрати неможливо пов'язати до конкретного періоду отримання доходів, то їх визнають у тому періоді, коли вони були понесені	так	У такій редакції елемент не забезпечує організацію обліку доходів та витрат
Прийнято порядок формування фінансової звітності відповідно до вимог НП(С)БО 25 «Спрощена фінансова звітність»	ні	відсутні
Визначено межу суттєвості інформації для цілей складання фінансової звітності	ні	відсутні

Джерело: сформовано автором на основі власних досліджень.

В методичній складовій організації обліку потребують уточнення, розширення та розкриття положень щодо:

- обліку податкових різниць – необхідно розкрити;
- обліку транспортно-заготівельних витрат – необхідно розкрити;
- обліку робочого часу, форми та системи оплати праці - необхідно розкрити;
- визначення одиниці запасів, визнання первісної вартості оприбуткованих запасних частин та придбаних запасів;
- відображення в обліку витрат та доходів від технічного обслуговування автомобілів, оскільки на підприємстві функціонує майстерня – потребує розкриття;
- порядку списання малоцінних швидкозношуваних предметів – потребує розкриття;
- визначення бази розподілу загальновиробничих витрат – потребує розкриття;
- порядку та періодичності розподілу загальновиробничих витрат – потребує розкриття;
- класифікація видів діяльності для цілей визнання витрат операційної діяльності, адміністративних витрат, витрат на збут, інших операційних витрат – потребує розкриття;
- порядку визнання дебіторської заборгованості – потребує розкриття;
- застосування або незастосування резерву сумнівних боргів – потребує розкриття;
- особливостей оцінки дебіторської заборгованості та простроченої дебіторської заборгованості – потребує розкриття;
- відображення доходів та витрат для цілей складання Звіту «Про фінансові результати» – потребує нової редакції;
- порядку та періодичності визначення фінансових результатів – потребує розкриття.

Вказаний перелік доповнення діючого Наказу «Про організацію бухгалтерського обліку та облікову політику» є обов'язковим для розкриття, оскільки виникає питання про достовірність інформації у фінансовій звітності в частині відповідності принципу послідовності.

Аналіз актуальності технічної складової організації бухгалтерського обліку на досліджуваному підприємстві представлено в таблиці 2.7.

Таблиця 2.7. – Актуальність технічної складової Наказу «Про організацію бухгалтерського обліку та облікову політику підприємства» ТОВ «ТРАНСФЛАЙТ»

Елемент Наказу про організацію обліку та облікову політику підприємства	Чи потребує коригування	Недоліки
Прийнято застосовувати журнально-ордерну форму бухгалтерського обліку з використанням автоматизованого програмного продукту ІС зі збереженням реєстрів обліку та подання звітності через програмний продукт «MEDOC»	так	Потребує розширення інформації про порядок її обробки, зберігання, подання звітності

Джерело: сформовано автором на основі власних досліджень.

Саме в такому трактуванні викладено положення технічної складової організації обліку підприємства. На нашу думку доцільно детально розкрити інформацію про

- взаємодію автоматизованої системи обліку та фактичним обліком відпрацьованого часу водієм з тахографів;
- порядок обліку, опрацювання, систематизації та зберігання тахокарт;
- порядок облік паливних карток на підприємстві, у водіїв;
- особливості відображення інформації про грошові кошти на корпоративних картках, періодичність подання звітів та особливості руху інформації між клієнт-банком та автоматизованою системою обліку;
- особливості відображення інформації про стан здоров'я водіїв, які виїжджають в рейс;
- особливості відображення в обліку технічного стану автомобіля, який виїжджає в рейс;

– порядок проведення технічних замірів залишку пального в баках автомобілів, які повернулися з рейсу.

Організація процесу документування на автотранспортному підприємстві включає формування графіків документообороту загального та часткових. На підприємстві відсутні графіки документообороту, що негативно впливає на взаємодію відповідальних за складання документів (водіями) та бухгалтерією.

До основних документів для відображення дебіторської заборгованості в автотранспортних підприємствах відносять: подорожній лист за формою № 1 для міжнародних перевезень; подорожній лист за формою № 2 для перевезень в межах України, товарно-транспортна накладна, договір про перевезення вантажів, разовий договір про перевезення вантажів, заявка на перевезення, акт виконаних робіт, наданих послуг, тахокарта. У деяких перевізників шляхові листи не використовують, оскільки їхня обов'язковість скасована. Однак, для обліку та контролю за рухом транспортного засобу, використання пального та робочого часу водія форми скасованих шляхових листів оптимізується або використовується у існуючому вигляді. Замість шляхового листа контролюючі органи вимагають наявності копії договору про надання автотранспортних послуг, а тому водія необхідно забезпечити як мінімум договором. Договір складається у двох примірниках – один лишається у замовника, а інший у перевізника. Разовий договір часто складають у вигляді договору-заявки, який теж укладається у двох примірниках. Для підтвердження походження товару, його характеристик використовують товарно-транспортні накладні, які надає перевізнику вантажо-відправник у чотирьох примірниках (один водію, два покупцю, один водій передає в бухгалтерію підприємства-перевізника). Для міжнародних перевезень використовують СМР – міжнародна товарно-транспортна накладна.

Щодо визнання дебіторської заборгованості, то підтвердженням її виникнення є підписаний акт виконаних робіт, наданих послуг, який підписується у двох примірниках – замовником та перевізником, а також товарно-транспортна накладна, яка свідчить факт переміщення вантажу з

конкретними характеристиками, кількістю, вагою, транспортним засобом та водієм.

Організація обліку дебіторської заборгованості відбувається через розробку робочого плану рахунків. Для відображення дебіторської заборгованості по розрахунках з покупцями та замовниками застосовується рахунок 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками».

На підприємстві відкрито два субрахунки 361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями» та 362 «Розрахунки з іноземними покупцями». Аналітичний облік ведеться в розрізі замовників транспортних перевезень. Інших характеристик в обліку не відображають. Для замовників в програмі 1С використовується стандартний договір, а контроль дебіторської заборгованості відображається в цілому по договору. Така ж ситуація з відображенням разових договорів. Тобто, договори в обліковій системі не відображають реальних умов відносно підписаних договорів з замовниками послуг.

Отримані аванси в обліку на субрахунку 681 «Розрахунки за авансами одержаними» не відображаються, що порушує коректність записів в обліку.

Інформація про розрахунки з іншими дебіторами формується на рахунку 372 «Розрахунки з підзвітними особами». Аналітичний облік побудований в розрізі підзвітних осіб – водіїв підприємства.

Щодо формування резерву сумнівних боргів, то він на підприємстві не створюється, класифікації дебіторів за жодними підходами (для АВС-аналізу, класифікація дебіторів за групами ризику, класифікація дебіторів за договорами або групами договорів) не здійснюється.

Такий стан організації обліку підприємства не відповідає сучасним вимогам та запитам управління підприємства, потребує вдосконалення та оптимізації організаційної, методичної та технічної складових за усіма ділянками обліку та топологічними підсистемами. Для цього необхідно розробити Наказ «Про організацію обліку та облікову політику підприємства» у новій редакції з усіма відповідними додатками. Особливої уваги потребує упорядкування та регламентація роботи бухгалтерії підприємства. Щодо організації обліку

дебіторської заборгованості, то необхідно переглянути підходи до організації роботи з договорами, вдосконалити класифікацію дебіторів через можливості програмного забезпечення, здійснити регламентацію обліку та відповідальності за порушення розрахункової дисципліни з підзвітними особами в частині грошових коштів, використання паливних карток.

2.3. Організація контролю за розрахунками з дебіторами автотранспортних підприємств

Організація контролю є невід'ємною складовою організації облікової роботи і регламентується, зазвичай в тому ж розпорядчому документі. Однак, це стосується тих об'єктів щодо яких існує вимога нормативно-правового забезпечення. Інші види контролю, особливості проведення, методи та інструменти зазначаються у окремому розпорядчому документі, який не підлягає оприлюдненню, як от Наказ «Про облікову політику підприємства».

Основні завдання контролю дебіторської заборгованості автотранспортного підприємства представлено на рисунку 2.6.

Забезпечення своєчасного надходження коштів дозволяє оперативно виявляти боржників із простроченою заборгованістю для своєчасного нагадування клієнтам про майбутній або прострочений термін оплати.

Підвищення розрахунково-платіжної дисципліни полягає в мінімізації факторів ризику вчасного погашення заборгованості. Це передбачає формування передумов для виявлення клієнтів з потенційно високим ризиком прострочення платежів – зазвичай це базуються на досвіді співпраці та моніторингу через бази даних нових клієнтів, пошуку відгуків від партнерів. Реалізація завдання сприятиме усуненню касових розривів у роботі підприємства.

Моніторинг стану заборгованості дозволяє приймати рішення щодо можливості продовження співпраці, укладання договору на умовах часткової або повної передоплати за послуги.

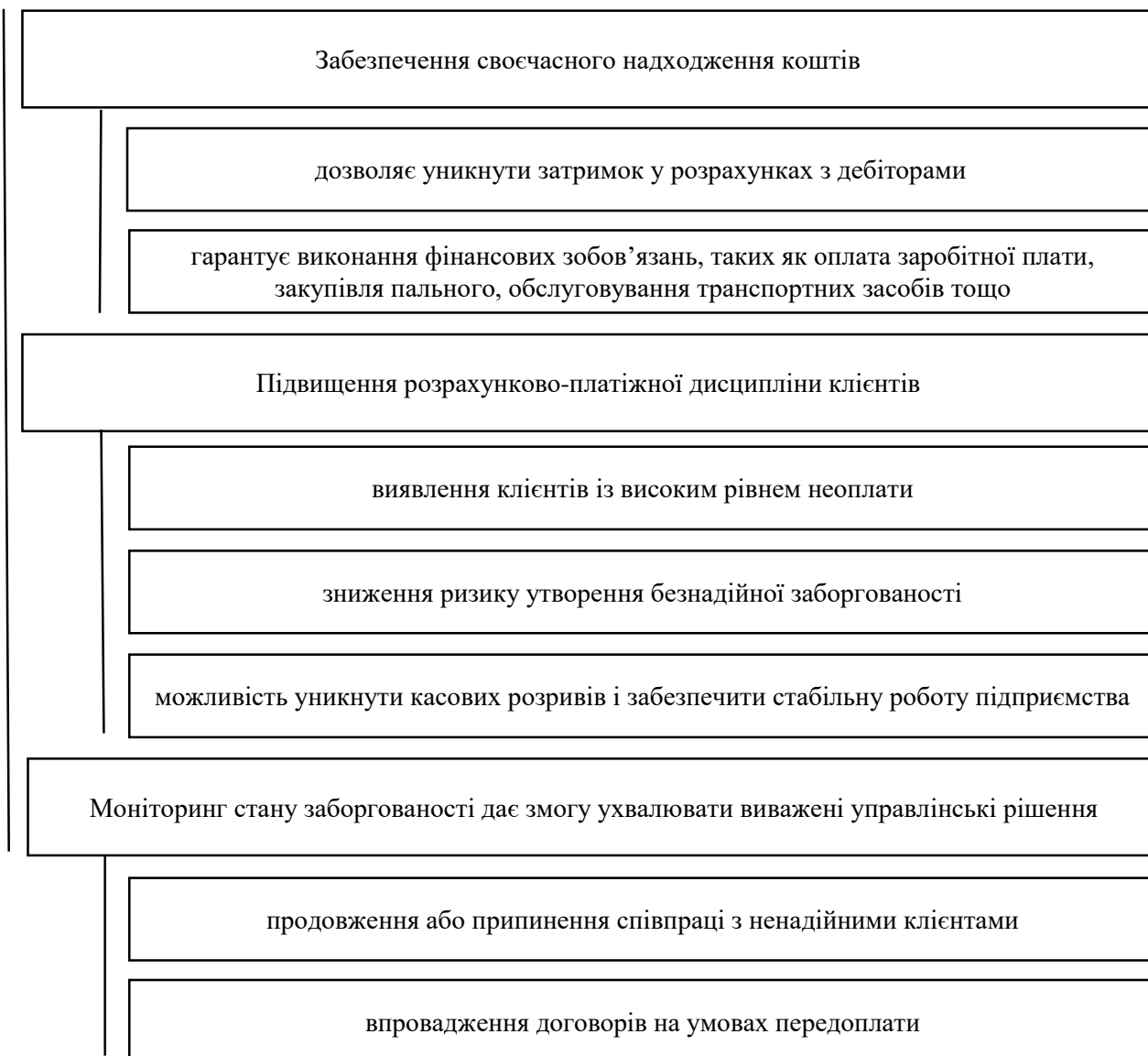

Рисунок 2.6 Основні завдання контролю дебіторської заборгованості автотранспортного підприємства

Джерело: сформовано автором самостійно.

На досліджуваному підприємстві організація контролю визначена Наказом «Про організацію бухгалтерського обліку та облікову політику підприємства». Окремого розділу для цілей висвітлення процедур, методів, інструментів, термінів та відповідальних осіб за здійснення контролю не виділено.

Рівень розкриття інформації про організацію контролю на підприємстві представлено в таблиці 2.8.

Таблиця 2.8. – Розкриття інформації про особливості організації контролю на підприємстві

Елемент Наказу про організацію обліку та облікову політику підприємства	Чи потребує коригування	Недоліки
Для забезпечення достовірності даних обліку прийнято рішення проводити інвентаризацію відповідно до вимог Наказу Міністерства фінансів України № 879	так	Не розкрито періодичність проведення контрольних заходів, процедури контролю та відповідальні особи

Джерело: сформовано автором на основі власних досліджень.

На підприємстві відсутні регламенти організації контролю на підприємстві. Щодо інвентаризації, то визначено, що порядок її проведення визначається Наказом Міністерства фінансів України № 879.

Однак на підприємстві здійснюється контроль за розрахунками з дебіторами. Щокварталу бухгалтер по грошових коштах формує акти звірки розрахунків із замовниками. Після перевірки та погодження з головним бухгалтером акти відправляють контрагентам через систему електронного документообігу MEDOC або відправляють поштою. У випадку відсутності відповіді впродовж 14 днів бухгалтер телефонує до контрагентів та нагадує про необхідність проведення звірки по розрахунках.

При виявленні розбіжностей в сумах розрахунків відбувається перевірка коректності рознесення банківських платіжних доручень із замовленнями на перевезення, підписаними актами наданих послуг.

Контроль за наявністю, формуванням та підписанням актів наданих послуг здійснюється головним бухгалтером. Створення актів виконаних робіт здійснює бухгалтер по грошових коштах, передає їх на перевірку головному бухгалтеру та відправляє контрагентам так само як акти звірки дебіторської заборгованості.

За формування договорів про надання послуг з вантажного перевезення відповідає логіст. У його компетенції перебуває контроль за своєчасністю виконання послуг. Після підписання договору або разового договору із замовником формується заявка про надання послуги. Вона потрапляє в систему бухгалтерського обліку. В ній зазначено місце та спосіб завантаження,

інформація про вантаж, його габаритні розміри, вага, місце та час доставки. На основі цих даних логіст формує вартість послуги та час перебування транспортного засобу в дорозі з врахуванням усіх вимог вітчизняного та міжнародного законодавства, визначає оптимальний маршрут.

На основі даних в системі обліку формується собівартість послуги, а на основі тривалості та в залежності від маршруту (в мажах України та або за кордоном) відбувається розрахунок добових для водія. Всі розрахунки контролюються головним бухгалтером та після його погодження передаються до виконання. Всі розрахунки з підзвітними особами контролює головний бухгалтер – використання корпоративних карток в національній та іноземній валютах. Банківські виписки з корпоративних карток розносить бухгалтер по грошових коштах, а списання підзвітних коштів здійснює бухгалтер по розрахунках з працівниками. Головний бухгалтер перевіряє коректність проведених операцій, відображення валютних операцій та правильність визначення суми в національній валюті.

Перевірка фактичного обсягу наданих послуг на відповідність інформації в первинних документах відбувається на постійній основі. Її здійснює відділ логістики, а результати моніторингу зіставляються з показниками у первинних документах. Перевіряється пройдений автомобілем шлях, витрата пального, час водія в дорозі та у відстої, швидкість руху автомобіля та дотримання затвердженого маршруту. Всі показники відображаються у відповідній програмі відстеження датчиків GPS в реальному часі, витрата пального відстежується через той самий механізм. Час перебування у простої та у дорозі відстежується через GPS в поїзді, а після повернення дані тахокарт звіряються з показниками GPS-моніторингу. Це необхідно для дотримання водіями норм часу на роботу і відпочинок, оскільки за порушення норм робочого часу водія передбачені високі штрафи. Контроль процесу формування інформації про дебіторську заборгованість відбувається через перевірку оборотно-сальдової відомості та по картках рахунків 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками», 372 «Розрахунки з підзвітними особами».

Виходячи з аналізу стану здійснення контролю за дебіторською заборгованістю на досліджуваному підприємстві можна виділи об'єкти контролю (рисунок 2.7).

Рисунок 2.7 Виявлені об'єкти контролю дебіторської заборгованості на підприємстві

Джерело: сформовано автором на основі власних досліджень.

Таким чином, на підприємстві функціонує система контролю за станом розрахунків з дебіторами, здійснюється контроль розрахунків з підзвітними особами, відбувається перевірка первинних документів та відображення інформації на рахунках обліку, відбувається комплексний моніторинг перебування транспортних засобів в дорозі та фактично відпрацьованого часу водієм.

Висновки до розділу 2

У другому розділі здійснено статистичну оцінку діяльності автотранспортних підприємств і дебіторської заборгованості, розкрито практичні особливості організації обліку та контролю дебіторської заборгованості на прикладі ТОВ «ТРАНСФЛАЙТ».

1. Проведена статистична оцінка підприємств вантажного автомобільного транспорту в Україні та у Волинській області за 2014-2023 роки показала збільшення кількості підприємств, збільшення кількості найманих працівників в еквіваленті повної зайнятості та обсягу виробленої продукції (товарів, послуг) на досліджуваних підприємствах. Встановлено переважання темпів зростання показників по Волинській області порівняно з показниками по Україні за кількістю підприємств у 3,6 рази, за кількістю найманих працівників в еквіваленті повної зайнятості у 18,9 рази, за обсягом виробленої продукції (товарів, послуг) у 2,4 рази.

2. Статистичний аналіз показав, що дебіторська заборгованість підприємств вантажного автомобільного транспорту України має стійку динаміку і зростає у 2023 році проти базового 2014 року у 4,3 рази. Дебіторська заборгованість підприємств вантажного автомобільного транспорту України становить значну питому вагу в структурі активів підприємств вантажного автомобільного транспорту – від 26,6% у 2022 році до 44,3% у 2017 році.

3. Питома вага дебіторської заборгованості в активах підприємства ТОВ «ТРАНСФЛАЙТ» є меншою ніж відповідний показник для підприємства вантажного автомобільного транспорту України на 32,7 відсоткових пунктів у 2020 році, на 22,7 відсоткових пунктів у 2021 році, на 5,7 відсоткових пунктів у 2022 році і на 23,2 відсоткових пунктів в 2023 році.

4. Дослідження практики організації бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості доводить, що організаційні регламенти не переглядаються і мають формальний характер, висвітлені положення щодо регулювання таких

об'єктів обліку як дебіторська заборгованість, зобов'язання, доходи, витрати та фінансові результати потребують викладу в новій редакції.

5. На підприємстві необхідно здійснити чіткий розподіл обов'язків між бухгалтерами, розробити посадові інструкції, визначити особливості комунікації з іншими структурними підрозділами та виділити користувачів з відповідними правами в автоматизованій системі бухгалтерського обліку.

6. Синтетичний та аналітичний облік організований з порушеннями методики відображення авансів одержаних та виданих, що ставить під сумнів коректність відображення показників фінансової звітності підприємства в частині оцінки дебіторської заборгованості та поточних зобов'язань.

7. Аналіз стану організації контролю дебіторської заборгованості довів необхідність формування окремого розділу до діючого Наказу «Про організацію бухгалтерського обліку та облікову політику», який би регламентував внутрішній контроль та розробки окремого положення про інвентаризацію на підприємстві.

8. Дослідження функцій працівників бухгалтерії та головного показало, що контроль за дебіторською заборгованістю здійснюється фрагментарно, охоплює лише розрахунки із замовниками та з підзвітними особами.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ ТА КОНТРОЛЮ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ АВТОТРАНСПОРТНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Належний рівень організації бухгалтерського обліку та контролю забезпечує ефективність і надійність інформаційної складової системи управління підприємством. Конкретизація відповідальності працівників, визначення методів та інструментів контролю, встановлення часових параметрів опрацювання, систематизації та інтерпретації облікової інформації є визначальним фактором у побудові діючої моделі бухгалтерської служби.

Для удосконалення та приведення до сучасних вимог документального забезпечення обліку і контролю дебіторської заборгованості необхідно сформуванати графік документообороту. Схема руху інформації про виникнення та відображення дебіторської заборгованості в інформаційному середовищі підприємства представлена на рисунку 3.1.

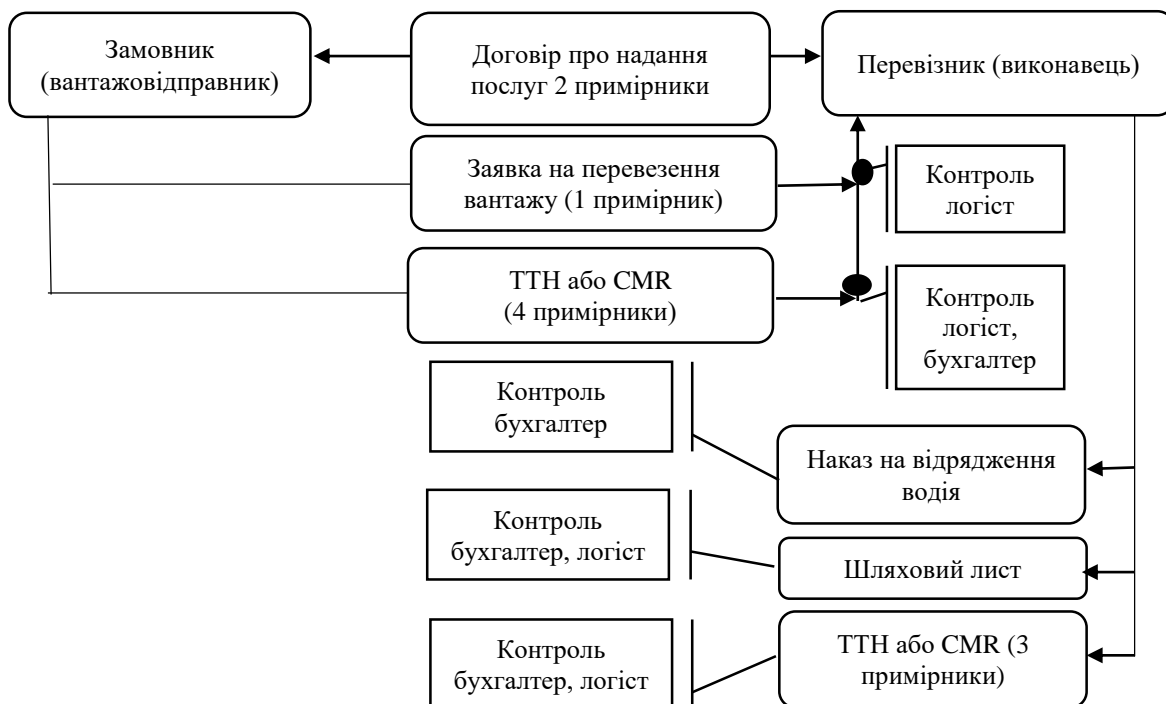

Рисунок 3.1 Рух інформації та контрольні точки на етапі відправлення авто

Джерело: сформовано автором самостійно.

За схеми на рисунку 3.1 видно, що підготовчу роботу (формування договору, прийняття заявки) здійснює логіст підприємства, а супровідні документи – ТТН або СМР, контролює і логіст – на відповідність умовам договору і бухгалтер наявність всіх реквізитів та вносить в систему обліку необхідну інформацію.

Формування документального забезпечення вантажного перевезення з коректним відображенням дебіторської заборгованості у замовника відображено на рисунку 3.2.

Рисунок 3.2 Схема документального забезпечення відправки вантажного автомобіля

Джерело: сформовано автором самостійно.

Відправлення автомобіля з підприємства відбувається відповідно до наказу керівника. Оформлення відповідних документів здійснюється бухгалтерією, а тому контроль за оформленням покладено на головного бухгалтера.

Контроль за рухом автомобіля у процесі доставки вантажу, координація дій водія у разі необхідності зміни маршруту здійснюється логістом.

При поверненні автомобіля на підприємство здійснюється приймання заповнених та пропечатаних документів, які є підставою для підтвердження виконаної роботи водієм та виникненням дебіторської заборгованості. Схема руху документів представлена на рисунку 3.3.

Рисунок 3.3 Схема руху документів для підтвердження виконаної роботи водієм та виникненням дебіторської заборгованості

Джерело: сформовано автором самостійно.

За представленими на рисунках 3.1, 3.2, 3.3 схемами руху документів можна сформулювати графік документообороту та рекомендувати його впровадити в діяльність досліджуваного підприємства (таблиця 3.1).

Запропонований графік документообороту покликаний впорядкувати та систематизувати роботу з первинними документами працівників підприємства. Оскільки первинні документи, як бачимо у схемах, створюються не в бухгалтерії, а в інших підрозділах. Від вчасно оформлених документів залежить оперативність їх обробки та передачі контрагенту для оплати. Особливу увагу необхідно звернути на товарно-транспортну накладну та звіт про використання коштів. ТТН створюється в 4 примірниках (1 залишається у вантажовідправника, а решта 3 підписуються в усіх учасників процесу постачання – виконавця, отримувача). Підписані ТТН передаються кожному учаснику ланцюга доставки (1 у отримувача, 1 у перевізника і 1 у замовника послуги). ТТН є підтвердженням наданої послуги і передається замовнику разом з Актом виконаних робіт.

Таблиця 3.1. – Графік документообороту первинних документів для обліку автотранспортних послуг в межах України

Назва документу	Відповідальний за створення	Термін передачі	Кількість примірників	Відповідальний за перевірку	Передається контрагенту	Термін передачі	Подальша обробка	Термін виконання
Договір про надання послуг	логіст	В день отримання / оформлення	2	юрист	так	Наступний день після підписання	бухгалтер по розрахунках з працівниками (копія)	5 робочих днів
Заявка на перевезення вантажу	Замовник, логіст	В день отримання	1	бухгалтер по розрахунках з працівниками	ні	-	бухгалтер по розрахунках з працівниками	
Товарно-транспортна накладна	Товаровідправник, логіст	В день отримання	3	бухгалтер по розрахунках з працівниками	так (3 примірники на підпис отримувачу вантажу, 1 отримувачу, 1 замовнику, 1 в бухгалтерію)	Отримувачу вантажу - в день доставки вантажу, замовнику разом з Актом виконаних робіт	бухгалтер по розрахунках з працівниками	В день отримання
Шляховий лист	логіст, водій	В день відправлення водія	1	логіст, бухгалтер по розрахунках з працівниками	Ні	-	бухгалтер по розрахунках з працівниками	2 робочі дні
Звіт про використання коштів	водій	Не пізніше 3 робочих днів після повернення	1	бухгалтер по розрахунках з працівниками	ні	-	бухгалтер по розрахунках з працівниками	2 робочі дні
Акт виконаних робіт (наданих послуг)	бухгалтер по розрахунках з працівниками	5 робочих днів після повернення водія	2	Головний бухгалтер	Так (2 примірники на погодження)	Не пізніше наступного дня після формування	бухгалтер по грошових коштах	2 робочі дні

Джерело: сформовано автором самостійно.

Для відображення інформації про дебіторів в системі рахунків пропонуємо використати робочий план рахунків з класифікацією дебіторів за термінами прострочення. Класифікувати дебіторів пропонуємо за групами простроченої оплати (таблиця 3.2).

Таблиця 3.2. – Класифікація дебіторської заборгованості за термінами прострочення для формування робочого плану рахунків

Група дебіторів	Термін прострочення	Група в плані рахунків
Надійні	Немає боргів, передоплата	Група А
	Оплата в межах договору	
Добросовісні	Наявність боргу від 1 до 3 місяців	Група Б
Ненадійні	Наявні прострочені борги в межах від 3 до 6 місяців	Група В
Безвідповідальні	Прострочена заборгованість понад 6 місяці	Група Д

Джерело: сформовано автором самостійно.

Пропонований робочий план рахунків на основі класифікації дебіторської заборгованості представлено в таблиці 3.3.

Таблиця 3.3. – Робочий план рахунків дебіторської заборгованості з покупцями та замовниками

Синтетичний рахунок	Субрахунок	Аналітичний рахунок першого порядку	Аналітичний рахунок другого порядку
36 «Розрахунки з покупцями і замовниками»	361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями»	3611 «Розрахунки з вітчизняними покупцями» Група А	36111 Контрагент 1
		3612 «Розрахунки з вітчизняними покупцями» Група Б	36121 Контрагент 2
		3613 «Розрахунки з вітчизняними покупцями» Група В	36131 Контрагент 3
		3614 «Розрахунки з вітчизняними покупцями» Група Д	36141 Контрагент 3
	362 «Розрахунки з іноземними покупцями»	3621 «Розрахунки з іноземними покупцями» Група А	36211 Контрагент 1
		3622 «Розрахунки з іноземними покупцями» Група Б	36221 Контрагент 2
		3623 «Розрахунки з іноземними покупцями» Група В	36231 Контрагент 3

Джерело: сформовано автором самостійно.

Запропонований робочий план рахунків доцільно впровадити в автоматизовану систему облік в частині класифікації контрагентів. Для цього

можна використати ABC групування з відповідними характеристиками, як наведено в таблиці 3.3.

Для контролю своєчасності оплати дебіторської заборгованості пропонуємо формувати аналітичну відомість (таблиця 3.4).

Таблиця 3.3. – Аналітична відомість контролю погашення дебіторської заборгованості за 1 півріччя 2024 року

Місяць	Дебіторська заборгованість за термінами не сплати				Всього заборгованості	Частка групи Д у сумі заборгованості, %
	Група А (до 30 к. д.)	Група Б (31-90 к. д.)	Група В (91-180 к. д.)	Група Д (понад 180 к. д.)		
Січень	200000	340000	115000	18000	673000	2,6
Лютий	243000	310000	90000	18000	661000	2,7
Березень	225000	290000	105000	18000	638000	2,8
Квітень	2850000	205000	90000	18000	598000	3,0
Травень	305000	190000	70000	108000	673000	16,0
Червень	290000	215000	70000	108000	683000	15,8

Джерело: сформовано автором самостійно.

На основі аналітичної відомості контроль за термінами погашення дебіторської заборгованості відбувається щомісяця. Особливої уваги потребує вивчення динаміки заборгованості за групами В та Д, оскільки вони перебувають у групі ризику та можуть перетворитися у безнадійну заборгованість.

Аналітичну відомість формуватиме бухгалтер по грошових коштах, оскільки він відповідає за рознесення платіжних відомостей, здійснює контроль за погашенням дебіторської заборгованості на підприємстві. Обговорення результатів аналізу повинно відбуватися на початку кожного наступного місяця після звітного періоду. Інформація в аналітичній відомості формується на основі оборотно-сальдової відомості по рахунках 361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями» та 362 «Розрахунки з іноземними покупцями» за місяць. Для цього необхідно здійснити рознесення вхідних платіжних доручень за кожен місяць – в лютому за січень, тоді аналіз інформації відбуватиметься на початку березня за січень місяць. По групі Д інформація повинна відстежуватися щотижня, зі звітом про здійсненні заходи для мінімізації заборгованості.

Висновки до розділу 3

В третьому розділі розкрито основні напрями вдосконалення організації обліку та контролю дебіторської заборгованості в частині сформованого графіка документообороту, розробки робочого плану рахунків та аналітичної відомості для контролю за сплатою дебіторської заборгованості на підприємстві.

1. На основі сформованих схем руху документів, які підтверджують виникнення дебіторської заборгованості розроблено графік документообороту договору про автотранспортні послуги, заявки на перевезення вантажу, товарно-транспортної накладної, шляхового листа, звіту про використання коштів, Акту виконаних робіт (наданих послуг).

2. Для систематизації роботи з дебіторською заборгованістю та впорядкування контролю оплати боргів запропоновано класифікувати дебіторів за термінами оплати заборгованості з розподілом дебіторів на групи.

3. Розроблено робочий план рахунків для підприємства на основі класифікації дебіторської заборгованості за термінами її погашення. Його впровадження пропонується в автоматизовану систему обліку через ABC-групування контрагентів з означеними в класифікації дебіторської заборгованості термінами погашення.

4. Для контролю своєчасності оплати дебіторської заборгованості розроблено форму «Аналітичної відомості контролю погашення дебіторської заборгованості за 1 півріччя 2024 року». Обґрунтовано необхідність впровадження такої аналітичної відомості та розкрито особливості її застосування на підприємстві.

ВИСНОВКИ

Дослідження теоретичних та практичних аспектів організації обліку та контролю дебіторської заборгованості автотранспортних підприємств дало підстави сформулювати такі висновки:

1. Встановлено, що дебіторська заборгованість це вимір боргу в грошовому еквіваленті, а сутність та природа походження криється у причинах виникнення боргів та боржниках як суб'єктах. Це доводить, що саме класифікація дебіторської заборгованості відіграє ключову роль у її ідентифікації та визначає алгоритм подальших дій при її відображенні в системі бухгалтерського обліку.

2. Систематизовано класифікаційні підходи до дебіторської заборгованості як об'єкта організації обліку та контролю, що дозволило розширити межі застосування обліку та контролю як невід'ємних складових процесу управління в частині статичного відображення деталізованої інформації про дебіторів і визначення критичних точок через контрольні заходи для усунення в подальшому негативних наслідків від прострочення платежів.

3. Дослідження особливостей застосування МСФЗ та НП(С)БО для відображення інформації про дебіторську заборгованість підтверджують той факт, що вітчизняна практика обліку має значно вужчі межі визнання, оцінки, класифікації та представлення операцій з дебіторською заборгованістю у фінансовій звітності, що пов'язано першочергово з можливостями та потребами бізнесу в інструментах управління дебіторською заборгованістю.

4. На основі систематизації проблем організації обліку та контролю дебіторської заборгованості в наукових дослідженнях виділено дві групи проблем, які можуть бути вирішені на рівні організаційних регламентів обліку та контролю підприємств та проблем, які мають інституційний характер та потребують вирішення на рівні держави.

5. Дослідження показників діяльності підприємств вантажного автомобільного транспорту в Україні та у Волинській області проводилось на основі статистичних даних за 2014-2023 роки. За результати дослідження

встановлено динаміку до зростання як кількості підприємств, так і кількості найманих працівників в еквіваленті повної зайнятості та обсягу виробленої продукції (товарів, послуг) на досліджуваних підприємствах. Питома вага Волинської області у показниках діяльності підприємств вантажного автомобільного транспорту в Україні складає: 4,72% за кількістю підприємств (у 2023 році), 5,20% за кількістю найманих працівників в еквіваленті повної зайнятості та 5,94% за обсягом виробленої продукції (товарів, послуг) (у 2022 році).

6. Для підприємств вантажного автомобільного транспорту в Україні за 2014-2023 роки встановлено зростання суми активів у 4,8 рази та суми дебіторської заборгованості у 4,3 рази і зменшення питомої ваги дебіторської заборгованості в активах на 3,7 відсоткових пункти. Для одного з підприємств вантажного автомобільного транспорту Волинської області ТОВ «ТРАНСФЛАЙТ» показники питомої ваги дебіторської заборгованості в активах є значно нижчими порівняно з підприємствами досліджуваного виду діяльності загалом в Україні.

7. Вивчення особливостей організації обліку на досліджуваному підприємстві довело, що рівень регламентації методичної, технічної та організаційної складових потребує негайних змін в частині розробки та впровадження посадових інструкцій бухгалтерів, графіків документообороту, робочого плану рахунків, особливостей визначення фінансових результатів.

8. Аналіз та оцінка організації контролю дебіторської заборгованості дає підстави стверджувати про необхідність розробки розділу до діючого Наказу «Про організацію бухгалтерського обліку та облікову політику підприємства» щодо визначення термінів та процедури проведення інвентаризації на підприємстві, закріплення матеріальної відповідальності за відповідними посадовими особами.

9. На основі проведеного дослідження практичних проблем організації обліку на підприємстві розроблено графік документообороту для документів, що підтверджують виникнення дебіторської заборгованості.

10. Сформовано класифікацію дебіторської заборгованості за термінами погашення для цілей контролю та аналітичного обліку. Це забезпечить своєчасність виявлення та об'єктивність оцінки ризику виникнення безнадійної заборгованості.

11. Для удосконалення організації контролю на підприємстві розроблено «Аналітичну відомість контролю погашення дебіторської заборгованості» за групами дебіторів та висвітлено методику її застосування на досліджуваному підприємстві. Це забезпечить систематичний контроль за станом дебіторської заборгованості та дозволить запобігти виникненню безнадійної заборгованості.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Accompanying the document Proposal for a Regulation of the European Parliament and the Council on combating late payments in commercial transactions, 2023, Strasbourg. URL: <http://surl.li/mradet> (дата звернення: 20.10.2024).
2. Обстеження робочої сили (2014-2023). Державна служба статистики України. URL: <https://stat.gov.ua/uk/datasets/obstezhennya-robochoyi-syly-0> (дата звернення: 22.10.2024).
3. Оляднічук Н.В. Дебіторська заборгованість: облік та контроль. *Актуальні проблеми обліково – аналітичного процесу в управлінні підприємницькою діяльністю*: Матеріали XI Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 26 жовтня 2023 р., м. Мукачєво. С. 83-85. URL: http://dspace-s.msu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/10464/1/URGENT_PROBLEMS.pdf#page=83 (дата звернення: 20.10.2024).
4. НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість». Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99#Text> (дата звернення: 20.11.2024)
5. Національне Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти», затверджене наказом Міністерства Фінансів України від 30.11.2001 року №559. URL: <https://zakon.help/documents/z1050-01> (дата звернення: 15.10.2024)
6. Національне Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 «Дохід», затверджене наказом Міністерства Фінансів України від 29.11.1999 року №290. URL: <https://zakon.help/documents/z0860-99> (дата звернення: 15.10.2024)
7. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку № 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка». URL: <https://document.vobu.ua/doc/3690> (дата звернення: 15.10.2024)
8. Міжнародний стандарт фінансової звітності №7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_007 (дата звернення: 15.10.2024 р.)

9. Боярова О.А та Кузик Н.П. Резерв сумнівних боргів як обачний інструмент впливу на діяльність підприємства. Облік і фінанси АПК: бухгалтерський портал. URL: <http://magazine.faaf.org.ua/rezerv-sumnivnih-borgiv-yak-obachniy-instrument-vplivu-na-diyalnist-pidpriemstva.html> (дата звернення: 15.08.2024)

10. Фаренюк О.П., Таранюк К.М. Особливості поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи і послуги. URL: <http://intkonf.org/farenyuk-optaranyuk-km-brovko-ot-osoblivosti-potochnoyi-debitorskoji-zaborgovanosti-zaproduktsiyu-tovari-roboti-i-poslugi/> (дата звернення: 11.10.2024)

11. Гуцаленко Л. В., Мельник А. О. Облік дебіторської заборгованості: концептуальні основи П(С)БО та МСФЗ. *Ефективна економіка*. 2020. № 9. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=8173> (дата звернення: 15.10.2024)

12. Степаненко О. І., Дубовик М. Ф. Аналіз дебіторської заборгованості, її вплив на фінансовий стан та ділову активність підприємства. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2022. № 2(88). С. 116- 125.

13. Кравченко О.В., Кобець Т.О. Організація обліку дебіторської заборгованості та шляхи її вдосконалення. *Економіка та суспільство*, (25). 2021. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-25-58> (дата звернення: 15.10.2024)

14. Майборода О.Є. Характеристика сутності та поняття дебіторська та кредиторська заборгованість. *Економіка і суспільство*. Випуск 15. Мукачівський державний університет, Мукачево. 2021. С. 396-402. URL: http://economyandsociety.in.ua/journals/15_ukr/61.pdf (дата звернення: 15.10.2024)

15. Махота А. В., Леонова Ю. О. Бухгалтерський облік та аналіз розрахунків з дебіторами. *Управління розвитком фінансово-економічної системи регіону в умовах світових інтеграційних процесів. Збірник наукових праць*. Донецький державний університет управління. 2014. URL: <http://www.repository.hneu.edu.ua/jspui/handle/123456789/7044> (дата звернення: 15.10.2024)

16. Власюк Г. В. Проблеми класифікації та оцінки дебіторської заборгованості, шляхи їх вирішення. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2017. № 6. С. 131-135.

17. Стойка Н., Помаскіна Н. Дебіторська заборгованість: актуальні питання та шляхи їх вирішення. *Цифрова економіка і сталий розвиток: новітні тенденції у фінансах, обліку, менеджменті та соціальноповедінкових науках: Збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції, 26-27 березня, м. Берегове*. 2024 р. С. 243-245.

18. Мамонтова Н. А., Глушик М. М. Особливості обліку та управління дебіторської заборгованості підприємства в сучасних умовах. *Електронне наукове фахове видання з економічних наук «Modern Economics»*, №39. 2023. С. 112-117. URL: <https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/8939/1/Specifics%20of%20Accounting%20for%20Accounts%20Receivable%20of%20Enterprises%20in%20Modern%20Conditions.pdf> (дата звернення: 17.10.2024).

19. Бутко Н., Погрібняк В. Організація обліку дебіторської заборгованості в управлінні підприємством. *Молодий вчений*. 12 (88). 2020. С. 110-114. doi: 10.32839/2304-5809/2020-12-88-23.

20. Кравченко О., Кобець Т. (2021). Організація обліку дебіторської заборгованості та шляхи її вдосконалення. *Економіка та суспільство*, (25). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-25-58/>.

21. Корджиєв А.С., Іонін Є. Є. Дебіторська заборгованість підприємства. *Вісник студентського наукового товариства. Випуск 10. Том 1*. Дон. нац. ун-т ім. Василя Стуса, м. Вінниця. 2018. С. 165-169. URL: <https://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view/5633/5660> (дата звернення: 17.10.2024).

22. Марусич О., Гуцаланська В. Дескриптивні засади ведення бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості та її репрезентація у звітності. *Економіка та суспільство*, (35). 2022. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-35-27>.

23. Глушач Ю. (2022). Проблеми облікової оцінки дебіторської заборгованості в фінансовій звітності підприємств. *Економіка та суспільство*, (39). 2022. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-40>.

24. Шигун М. М., Мухомор Г. В. Дебіторська заборгованість: визнання та оцінка за національними й міжнародними стандартами. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Економічні науки. No 72. 2023. С. 85-93*. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/15_ukr/61.pdf (дата звернення: 18.10.2024).

25. Кияшко О.М. Облік та аналіз дебіторської заборгованості в системі управління підприємством : автореф. дис. канд. екон. наук : спец. 08.00.09. Київ, 2011. С. 21.

26. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 32 «Фінансові інструменти, подання» від 01.01.2012 р. № 929_029. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_029#Text (дата звернення: 18.10.2024).

27. Міжнародний стандарт фінансової звітності 9 «Фінансові інструменти» від 01.01.2012 р. № 929_016. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_016#Text (дата звернення: 18.10.2024)

28. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій. Наказ Міністерства фінансів України від 30.11.1999 № 291. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#top> (дата звернення: 18.10.2024).

29. НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності». Наказ Міністерства Фінансів України від 07.02.2013 № 73. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text> (дата звернення: 18.10.2024).

30. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. No 436-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. No 18-22. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15.4> (дата звернення: 18.10.2024).

31. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40-44. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15.18> (дата звернення: 20.10.2024).

32. Податковий кодекс України: Закон України від 19.05.2011 р. № 3393-VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 48-49. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 20.10.2024).

33. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/996-14.5> (дата звернення: 17.10.2024).

34. Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань: Наказ Міністерства фінансів України від 02.09.2014 № 879. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1365-14#Text> (дата звернення: 20.10.2024).

35. Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку: Наказ Міністерства фінансів України від 24.05.1995 № 88 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0168-95#Text> (дата звернення: 17.10.2024).

36. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо облікової політики підприємства та внесення змін до деяких наказів Міністерства фінансів України: Наказ Міністерства фінансів України від 27.06.2013 р. № 635 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0635201-13#Text> (дата звернення: 19.10.2024).

37. Skrupnyk S., Podmeshalska Y., Bubela A., Zadniproviskyi O., Zelenko S. Accounting as a basis for information support of enterprise taxation. *Ad Alta: Journal of Interdisciplinary Research. Volume 13. Issue 2. Special Issue XXXVI*. P. 125-129. <https://doi.org/10.33543/130236> (дата звернення: 21.10.2024).

38. Булкот Г.В., Хукаленко М.В. Особливості обліку та контролю дебіторської заборгованості на підприємствах, установах, організаціях України. *Економіка. Фінанси. Право. №1*. С. 6-9. Doi: <https://doi.org/10.37634/efp.2020.1.1> (дата звернення: 21.10.2024).

39. Вітренко О.В., Катранжи Л.Л., Придятько Е.М. Організація обліку дебіторської заборгованості в системі управління ризиками. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. Вип. 34*. Ужгород. С. 35–42. URL

http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/34_2020ua/8.pdf (дата звернення: 21.10.2024).

40. Мулик Т. О. Аналітичне забезпечення дебіторської заборгованості в системі управління підприємства. *Агросвіт*. 2022. № 9-10. С. 69–78. DOI: 10.32702/2306-6792.2022.9-10.69 (дата звернення: 21.10.2024).

41. Про транспорт: Закон України від 10.11.1994 р. № 232/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/232/94-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 11.09.2024).

42. Сервіс для визначення кодів видів економічної діяльності за КВЕД-2005 та КВЕД-2010. Державна служба статистики України. URL: https://kved.ukrstat.gov.ua/KVED2010/85/KVED10_85_59.html (дата звернення: 11.09.2024).

43. Кількість діючих підприємств за видами економічної діяльності у розрізі регіонів (2014-2023). Державна служба статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/fin/pdp_roz_reg/kdp_vd_14-20.xlsx (дата звернення: 11.09.2024).

44. Про офіційну статистику: Закон України від 16.08.2022 р. № 2524-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2524-20#Text> (дата звернення: 11.09.2024).

45. Кількість найманих працівників в еквіваленті повної зайнятості на підприємствах за видами економічної діяльності у розрізі регіонів (2014-2023). Державна служба статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/fin/pdp_roz_reg/knp_ekv_ved.xlsx (дата звернення: 11.09.2024).

46. Обсяг виробленої продукції (товарів, послуг) підприємств за видами економічної діяльності у розрізі регіонів (2014-2023). Державна служба статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/fin/pdp_roz_reg/ovp_ved_14-20.xlsx (дата звернення: 11.09.2024).

47. Необоротні та оборотні активи, власний капітал та зобов'язання підприємств за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства (2013-2023). Державна служба статистики України.

URL:

https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/fin/fin_new/pbp_ek_vsmm_2013_2020_ue.xlsx (дата звернення: 11.09.2024).

48. Оборотні активи підприємств за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства (2013-2023). Державна

служба статистики України. URL:

https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/fin/pok_bal_pidpr/oa_pved_roz_13_20_ue.xlsx (дата звернення: 11.09.2024).